

BIDRAG TILL
SVERIGES OFFICIELA STATISTIK.

III) Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser. Ny följd.

LANDSHÖFDINGE-EMBETETS

UTI

G O T L A N D S L Ä N

UNDERDÅNIGA BERÄTTELSE

FÖR ÅREN

1856—1860.

1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet.

Gotlands län, som utgöres af ön Gotland jemte närmast deromkring belägna mindre öar och holmar, hvaribland Färön och den på ett afstånd af $5\frac{1}{2}$ geografiska mil norr derom liggande Gotska Sandön, innehåller, enligt de beräkningar, som i länets provinslandtmäterikontor blifvit uppgjorda, omkring 638,046 *tunnland* eller något mera än $27\frac{1}{2}$ *quadratmil*.

Länet är *indeladt*, i kyrkligt afseende: uti 93 *kyrkosocknar*, 44 *pastorater*, hvaruti Wisby stad är beräknad såsom särskild kyrkosocken och pastorat, samt 3:ne *kontrakter*; i judicielt afseende: i 2:ne *häradar*, hvilka hvar för sig utgöra 1 *tingslag* och 1 *domsaga*; samt dessutom: uti 10 *länsmansdistrikter* och 2:ne *fögderier*, hvilka senare sammanfalla med häraderna. I afseende på helsovården utgör länet 3:ne *provinsiällükaredistrikter*.

Endast en stad finnes på Gotland, nemligen Wisby, sjö- och stapelstad med egen jurisdiktion. Vid länets kuster finnas dessutom 10 *landthamnar* med egna tullinspektioner, från hvilka hamnar icke obetydlig handel idkas.

Gotland består till sin hufvudmassa af kalksten, sandsten och mergelskiffer, med en medelhöjd af ungefär 100 fot. Hela den nordvestra kusten af landet är från Hallshuk och till Gnisvårds fiskeläge i Tofta med få afbrott en brant klippvägg, i allmänhet uppnående nyssnämnde höjd, men med några få högre punkter, såsom Högklint söder om Wisby och Korpklint norr om staden. Ifrån Gnisvård till Källevik norr om Hoburg är kusten i allmänhet låg och flack; dock höjer sig der det så kallade Klinteberget, beläget i Klinte socken $\frac{1}{4}$ mil från stranden. Den högsta och vestligaste af de många små, enstaka klintarne på sydligaste spetsen af landet är Hoburgen. Östra kusten af Gotland är i allmänhet låg och landet höjer sig sakta stigande med undantag af några höjder vid Lauviken, i Östergarn (Grogarnsberg), vid Slite och Kylleij. Sjelfva

INLEDNING

TILL

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetat och utgivet af Statistiska centralbyrån – Stockholm, 1863-1912.

Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kungl. Maj:ts befallninghavande i Stockholms stad och i rikets 24 län avger underdåniga femårsberättelser av statistiskt innehåll.

Berättelserna består av två avdelningar.

Första avdelning består av följande rubriker:

- 1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet**
- 2. Innevånare**
- 3. Näringar**
- 4. Kommunikationsanstalter och varubyten**
- 5. Kameralförhållanden**
- 6. Politi.**

Andra avdelning är en tabellbilaga.

Statistiska centralbyrån samlar in och utgiver ett sammandrag för hela riket av samtliga femårsberättelsernas huvudsakliga innehåll.

Föregångare:

Kongl. maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1822-1851/55.

Innehållsförteckning.

	Sid.
Underdånig berättelse	1-21.
1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet.....	1.
2. Innevånare.....	3.
3. Näringar.....	5.
4. Kommunikations-anstalter och varubyten.....	11.
5. Kameralförhållanden.....	14.
6. Politi.....	15.
Tabellbilagor	22-28.
Tab. N:o 1. Folkmängd.....	22.
Tab. N:o 2. Jordbruk.....	22.
Tab. N:o 3. Boskapsskötsel.....	22.
Tab. N:o 4. Skogshushållning.....	23.
Tab. N:o 5. Dödade rofdjur.....	23.
Tab. N:o 6. Af rofdjur dödade husdjur.....	23.
Tab. N:o 7. Bergverk, bruk, fabriker och manufaktur-inrättningar samt handtverkerier.....	24.
Tab. N:o 8. Allmänna vägar, gästgifverier och skjutsning, 1856-1860	25.
Tab. N:o 9. Sjöfart och handel, år 1860.....	25.
Tab. N:o 10. Hemman och jordlägenheter m. m. år 1860.....	26.
Tab. N:o 11. Laga skiften m. m. åren 1856-1860.....	27.
Tab. N:o 12. Sparbanken i Wisby stad.....	28.
Tab. N:o 13. Fattigvården.....	28.

BIDRAG TILL
SVERIGES OFFICIELA STATISTIK.

III) Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser. Ny följd.

LANDSHÖFDINGE-EMBETETS

UTI

G O T L A N D S L Ä N

UNDERDÅNIGA BERÄTTELSE

FÖR ÅREN

1856—1860.

1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet.

Gotlands län, som utgöres af ön Gotland jemte närmast deromkring belägna mindre öar och holmar, hvaribland Färön och den på ett afstånd af $5\frac{1}{2}$ geografiska mil norr derom liggande Gotska Sandön, innehåller, enligt de beräkningar, som i länets provinslandtmäterikontor blifvit uppgjorda, omkring 638,046 *tunnland* eller något mera än $27\frac{1}{2}$ *quadratmil*.

Länet är *indeladt*, i kyrkligt afseende: uti 93 *kyrkosocknar*, 44 *pastorater*, hvaruti Wisby stad är beräknad såsom särskild kyrkosocken och pastorat, samt 3:ne *kontrakter*; i judicielt afseende: i 2:ne *häradar*, hvilka hvar för sig utgöra 1 *tingslag* och 1 *domsaga*; samt dessutom: uti 10 *länsmansdistrikter* och 2:ne *fögderier*, hvilka senare sammanfalla med häraderna. I afseende på helsovården utgör länet 3:ne *provinsiällükaredistrikter*.

Endast en stad finnes på Gotland, nemligen Wisby, sjö- och stapelstad med egen jurisdiktion. Vid länets kuster finnas dessutom 10 *landthamnar* med egna tullinspektioner, från hvilka hamnar icke obetydlig handel idkas.

Gotland består till sin hufvudmassa af kalksten, sandsten och mergelskiffer, med en medelhöjd af ungefär 100 fot. Hela den nordvestra kusten af landet är från Hallshuk och till Gnisvårds fiskeläge i Tofta med få afbrott en brant klippvägg, i allmänhet uppnående nyssnämnde höjd, men med några få högre punkter, såsom Högklint söder om Wisby och Korpklint norr om staden. Ifrån Gnisvård till Källevik norr om Hoburg är kusten i allmänhet låg och flack; dock höjer sig der det så kallade Klinteberget, beläget i Klinte socken $\frac{1}{4}$ mil från stranden. Den högsta och vestligaste af de många små, enstaka klintarne på sydligaste spetsen af landet är Hoburgen. Östra kusten af Gotland är i allmänhet låg och landet höjer sig sakta stigande med undantag af några höjder vid Lauviken, i Östergarn (Grogarnsberg), vid Slite och Kylleij. Sjelfva

platån, som omslutes af dessa kuster, bildar i allmänhet en slät yta, som endast på några få ställen afbrytes af enstaka kullar, de enda återstoderna af fordom allmänt utbredda, men sedermera förstörda lager. Sådana klintar äro Thorsburg, de i Fardhem (Sandarfve kulle), Linde och Lojsta socknar belägna samt Bara berg i det nordostliga Gotland.

Djupleken af det utanför varande hafvet tyckes stå i ett visst förhållande till kusternas höjd. Sålunda tilltager djupet vid den branta vestkusten snart till 40 famnar, under det man utanför den långsluttande östra kusten äfven på flera mils afstånd ej lodar mera än 25 famnar, hvilket förhållande har sitt stora inflytande på fiskerierna, som bedrifvas med större fördel i afseende på fångstens såväl mängd som godhet från östra kusten, än från motsatta sidan af ön.

Gotlands alla fasta lager tillhöra den så kallade yngre eller öfre Siluriska formationen, men äro till sin bildning icke samtidiga. På grund af geologiska förhållanden har det befunnits, att den nordvestliga kustremsan är den äldsta, att dernäst hela det mellersta Gotland så långt som till Östergarn och Näs jemte Fårön blifvit bildadt, samt att slutligen den sydöstliga kuststräckan och den sydligaste halfön äro yngst. Det är i den sistnämnde af de tre olika afdelningarne, som den största omvexlingen af bergarter är rådande. Under det man i den nordvestliga och mellersta afdelningen endast finner mergelskiffer och kalksten af olika hårdhet, förekomma dessutom i den yngsta bildningen sandsten och oolith, bäst utbildade på den sydligaste udden från Näs. *Kalkstenen* är af mycket omvexlande beskaffenhet, än lös, mergelblandad, än hård, marmorartad. I norra delen af Gotland, der jemförelsevis bättre tillgång på skog finnes, användes den i högre grad än annorstädes på landet till kalkbränning. Då den är lätt åtkomlig och särdeles lämplig till byggnadsmaterial, har den funnit ett vidsträckt användande i sådant afseende. En hård marmorartad varietet, som öfverallt bildar de öfversta lagren, kan med fördel huggas och slipas till grafvårdar, bordskifvor med mera dylikt; men någon anmärkningsvärd industri i detta hänseende har ännu ej uppstått. Den afart af kalkstenen, som kallas oolith, af allmogen benämnd Fidebosten, öfverlagrar i de sydligaste socknarne sandstenen. Den begagnas mycket till byggnadssten, och flera norr om Näs belägna socknar, som sakna egna kalkstensbrott, hemta sitt behof af sådant material från Näs och Fide. Dylik stenart visar sig äfven, fast i mindre utsträckning, i Bara berg.

Mergelskiffern, som utgör det lägsta lagret i norra och mellersta Gotland, har intet användningssätt, om icke någon gång till utblandning af åkerjord.

Sandstenen, på allmogens munart kallad grussten, uppträder mäktigast vid Burgsvik, der man ser de väldiga brott, från hvilka byggnadsmaterial hemtats till det nuvarande Kongl. Slottet i Stockholm. Vidare bildar den tjocka hvarf vid Wamlingbokusten, samt kommer äfven i dagen längs med östra kusten ända upp till Hummelbosholm i Burgs socken. Å södra delen af landet, så långt som till Alfva, begagnas sådan sandsten, som låter bryta sig i tunna flisor, till taktäckning. För öfrigt tillverkas derutaf och utskeppas en ej ringa mängd slipsten. Den hugges äfven i stora block för byggnader, och har i sådan form, äfven under senaste tider, varit mycket efterfrågad från Danmark. I fordna tider hafva ock troligen dessa olika stenslag blifvit mera tillgodogjorda än nu, hvarom de ansenliga stenbrott bära vittne, hvilka på flera ställen, såsom på Stora Carlsö, äro synliga.

Det är i de nu omnämnde sandstens- och oolith-lagren, som den på en tid mycket anlitade Hamra helsobrunn är belägen. Efter all sannolikhet uppkommer mineralhalten i vattnet genom sönderdelning af någon mindre samling af svafvelkis; hvilket äfven torde vara händelsen på åtskilliga andra ställen på landet, der mineralhaltigt vatten förmärkes.

De fasta lagren betäckas vanligen af lösa jordlager, hvilken betäckning likväl i allmänhet icke är djup och stundom ganska svag, såsom exempelvis å södra halfön af landet, af hvilken en stor del består af nästan nakna hållar, liknande Ölands Alfvar. I det inre af Gotland samt på de lägre, sluttande hafskusterna träffas

likväl en djup och fruktbar växtjord af svartmylla, mullblandad sand, kalk och lera i mångfaldiga blandningsförhållanden. Dessa lager äro ofta späckade med klappersten af kalk, hvilken på låga kuststränder stundom är så ymnig, att den brukade jorden består af idel kalkklapper, hvare utsädet dock trives rätt väl genom den fuktighet, som kalkstenen insupit och bibehållit. De vidsträcktaste sandaflagringarne utbreda sig på Fårö kring den ej obetydliga sandkullen Olle Han och utgöra der den sydliga ändpunkten af den stora sandmassa, hvilken sträcker sig under hafvet norr ut och i Gotska Sandön finner sin nordligaste gränspunkt. Från stranden af Irevik upp mot den trakt, som för några år sedan utgjorde Elinghems myr, finnes en mäktig sandmassa med tunna inbäddade lerlager, hvilka med deri inneslutna skal af östersjömusslor jente de högt upp i landet förekommande högst märkliga klapperstensvallarne eller så kallade aurburgarne på det tydligaste ådagalägga, att Gotland liksom det Svenska fastlandet småningom höjts öfver hafsytan. Här och der betäckas jordaflagringarne af spridda block af så kallade rullstenar, hörande till bergarter af för Gotland främmande natur.

Dalar och fördjupningar äro sällsynta och, der de förekomma, alltid långsluttande och mindre betydande. I norra delen af landet går en liten dal emellan Kapellshamnsviken och Wägume vik, parallel med Fårösund. En dylik liten dal skiljer också den yttersta södra udden vid Sunde kyrka från det öfriga landet.

I grunda fördjupningar af kalkstenshällarne finnas de vattensamlingar, som här kallas träsk och myrar. De förra äro till antalet färre än myrarne, vanligen af en till två famnars djup, med botten af fin sand, bleke eller dy. Flera träsk ligga inneslutna uti myrar, som sjelfva efter allt utseende en gång varit träsk, men blifvit igenvallade. Myrarnes botten är djord, lera med mera, och på flera ställen brännorf.

Tallskogen, blandad med något gran, är den rådande i norra delen af länet. I midten af landet uppblandas den med större och mindre grupper af löfträd, såsom ek, alm, ask och så vidare. Hela den sydligaste delen af Gotland från Näs och Grötlingbo är nästan skoglös, endast försedd med en eller annan björkdunge. För sin rikedom på sköna och sällsynta växter, bland hvilka åtskilliga ej återfinnas förr än i det sydligaste Tyskland, hafva Gotlands ängar och skogar med rätta länge varit berömda. Det milda vinterklimatet gör, att så väl dessa trifvas, som ock ädla fruktträd här anträffas med mognad frukt. På Gotlands vestkust sjunker under vintern thermometern sällan så lågt som till -12° , och hafvet går de flesta vintrar öppet. Årets medeltemperatur är också vanligen omkring $+8^{\circ}$.

2. Innevånare.

Då länets *folkmängd*, som utgjorde enligt 1855 års mantalsskrifning 46,008 personer och efter Tab. N:o 1. samma års qvinvenniitabell 46,985, år 1860 uppgått enligt mantalslängderna till 49,760 och enligt husförhörlängderna till 50,137 personer, så synes derutaf, att tillväxten i folkmängden under senaste femårsperioden utgjort enligt mantalslängderna 3,752 och enligt husförhörlängderna 3,152, under det tillökningen af mantalsskrifne personer från 1850 till 1855 utgjort endast 1,645 personer. Denna icke obetydliga tillökning af folkmängden bör hufvudsakligen tillräknas öfvervigten af födde emot döde, enär under åren 1856, 1857 och 1858 inflyttning väl till någon del bidragit till folkökningen, men deremot under åren 1859 och 1860 antalet af utflyttade öfverstigit det af inflyttade. Dessa in- och utflyttningar kunna icke tillskrifvas någon bestämdt verkande orsak, utan äro mera tillfälliga. *Folkökningen* under dessa år har ock fortgått, ostörd af dödlighet i följd af allmännare utbredda epidemier; ty ehuru kolera visat sig på Gotland år 1856 å 3:ne olika ställen och år 1859 å ett ställe samt smittkoppor år 1858, har dock ingen af dessa sjukdomar medfört någon större dödlighet; så, till exempel, var antalet af döde i kolera år 1856 endast 10 och år 1859 trenne.

Befolkningen är temligen jemnt fördelad å länets yta. Utom i Wisby stad finnes ingen tätare sammanboende befolkning, om man ej i sådant hänseende vill nämna landthamnarne, af hvilka Klintehamn är den folkrikaste.

Hos folket på Gotland hafva under senare tider likasom i Rikets öfriga delar *andliga rörelser* pågått, som stundom antagit en icke obetydlig utsträckning. Början dermed har skett genom det så kallade läseriet, som varit spridt öfver hela länet och här medfört *samma goda och dåliga följder*, som annorstädes; sedermera har baptismen vunnit något insteg, då till dess lärosatser år 1859 omkring 300 personer, i synnerhet i länets sydliga del, ansågos hafva öfvergått. Någon lagligen organiserad baptistförsamling finnes likväl icke i länet; ej heller hafva försök till spridande af andra lärosatser förekommit, med undantag af proselytmakeri för mormonismen, som försökts i några församlingar, ehuru utan framgång.

Om man anser sig kunna bedöma befolkningens *sedlighet* och laglydnad af antalet för brott häktade personer, så befinnes det, att detta läns folkmängd i sådant afseende intager en ganska fördelaktig ställning. Antalet för större och mindre förbrytelser i härvarande länsfängelse inkomne har nemligen utgjort:

år 1856	60	st.,	hvaraf	17	födde	utom	Gotland,
» 1857	39	»	»	15			d:o,
» 1858	39	»	»	17			d:o,
» 1859	51	»	»	12			d:o,
» 1860	26	»	»	8			d:o.

Bruket af *spirituösa drycker* har mycket aftagit, hvartill väl hufvudsakligen bidragit den omständigheten, att husbehofsbränningen, till följd af en förändrad lagstiftning, härstädes helt och hållet upphört, äfvensom att priset å bränvin betydligt ökats. Likväl förbrukas här en icke ringa mängd spirituösa drycker, hvilket ådagaläggas derutaf, att under år 1860 härstädes tillverkades 19,767 kannor bränvin samt infördes 78,710 kannor bränvin af spanmål och potates jemte tillsammans 58,827 æ kognak, arrak och rom.

Till *kläder* begagnas bland allmogen, af karlarne mest vadmal samt af qvinnorna så kalladt verken, förfärdigadt af ylle och bomull, så väl detta som vadmaln ett föremål för allmogens allmännaste och förnämligaste husslöjd. Smaken för främmande tyger är likväl mycket allmän, i synnerhet bland qvinnorna. Någon egendomlig snitt å klädedrägten finnes ej antagen.

Från äldre tider hafva flera slags *folknöjen* här varit brukliga, hvilka bibehållit sig och fortfarande utöfvas. Sådana äro bollspel, så kallad »pärk», kastning med flata stenar efter bestämdt mål, »varpkastning». Utom dessa de mest brukliga lekarne förekomma äfven kapplöpning, att »störta stång», »draga hank» med flera. — Ovanligt är icke att under den vackrare årstiden en sockens ynglingar och män samlas för att »hålla våg», hvarvid allmän täflan i dylika lekar eger rum, och stundom händer, att en socken utmanar en annan till sådan täflan. Att dessa lekar bidraga till utvecklande af ett friskt och hurtigt lynne samt kroppslig färdighet är gifvet; och ur sådan synpunkt är ock deras bibehållande en önskvärd sak, likasom tillvaron af desamma utvisar en inneboende liflighet och raskhet hos folket, som är att värdera.

På Gotland funnos år 1859 *sockenbibliotheker* inrättade i 7 socknar, hvarförutom 11 dylika voro dels påbörjade, dels beslutade.

Då hvarje till *vapenföring* duglig man på Gotland med högst få undantag är enligt lag skyldig att i landets försvar deltaga, till följd hvaraf alla män från 18 till 50 års ålder äro enrollerade vid härvarande nationalbeväring och till 30 års ålder hvarje år öfvas i vapnens bruk, hafva särskilda föreningar till vapenöfning här icke uppstått. Bland de flesta af nationalbeväringens kompanier hafva dock så kallade *skytteförbund* bildats, för öfning i skjutfärdighet mellan de årliga exercissammandragningarne, och år 1860 funnos 78 dylika förbund med tillsammans 2,398 ledamöter. Ett för längre tid tillbaka bildadt sällskap, *Gotlands Skarp-skytte- och Jägare-Gille*, som har till syftemål dels uppmuntrande af skjutfärdighet och dels röfdjurs utödande och det nyttiga viltbrådets skyddande inom af lag bestämda gränser, har fortfarande utöfvat sin verksamhet i berörde hänseende, hvartill i afseende på skjutfärdighetens befrämjande hört anställande af årliga täflings-skjutningar med priser.

Hemmanen på Gotland äro i allmänhet ganska väl och rymligt bebyggda. *Boningshusen* uppföras oftast af kalksten, som är ett både billigt och varaktigt byggnadsmaterial, samt förses numera vanligen med tegeltak; ladugårdshusen äro likaledes mest uppförda af kalksten, oftast täckta med en i myrarne ymnigt förekommande växt, Ag (*Cladium mariscus*), som lemna ett taktäckningsämne af större varaktighet än halm. Den enda anmärkningsvärda förändring i afseende på byggnadssättet, som under senare åren inträffat, är att så kallade spån- eller sticktak börjat användas. Någon för orten egendomlig byggnadsstil finnes ej.

3. Närings.

Utaf de 638,046 tunnland, af hvilka Gotland består, utgöra 61,376 odlad jord och 98,781 tunnland naturligt äng. Af den odlade jorden anses 9,473 tunnland vara af god, 38,344 af medelmåttig och 13,559 af svag beskaffenhet. I afseende å brukningssättet skötas 1,246 tunnland uti vaxelbruk, 47,993 i treskiftes- och 12,137 i tvåskiftesbruk. Till utsäde å ett tunnland användes af hvete $\frac{3}{4}$ à $\frac{1}{2}$ tunna, råg $\frac{1}{2}$ à 1, korn 1, hafre 1 à 1 $\frac{1}{2}$, blandsäd, bestående mest af korn och hafre, obetydligt af råg och hvete, 1 à 1 $\frac{1}{2}$, ärter $\frac{1}{2}$ à $\frac{3}{4}$, och potates 6 à 7 tunnor. Tab. No 2.

Af odlade jorden ansågos under år 1860 hafva varit använda 449 tunnland till träd- eller humlegårdar, 21,966 tunnland till tråde, 21,102 till höstsäd, 11,783 till vårsäd, 2,646 till rotfrukter, 3,333 till fodervallar och 97 till fabriksväxter.

Till årligt utsäde hafva ansetts erfordras 3,000 tunnor hvete, 15,663 tunnor råg, 9,060 tunnor korn, 1,604 tunnor hafre, 265 tunnor blandsäd, 485 tunnor ärter, 16,500 tunnor potates, 821 skålpund frö till andra rotfrukter och 58 tunnor lin- och hampfrö.

Skörden uppskattades hafva utgjort i korntal:

	af hvete	råg	korn, hafre, blandkorn	trindsäd	rotfrukter
år 1856	9:e kornet	9:e	9:e à 10:e	10:e	3:e
» 1857	5:e à 6:e	4:e	7:e à 8:e	6:e	6:e
» 1858	5:e	6:e à 7:e	3:e	3:e	6:e à 7:e
» 1859	5:e à 6:e	5:e à 6:e	3:e	5:e	8:e
» 1860	8:e à 9:e	8:e à 9:e	8:e	9:e à 10:e	obetydligt

och utföll allmänna omdömet om dessa års skörd sålunda, att den ansågs år 1856 vara ymnig med medelmåttig foderafkastning, år 1857 medelmåttig med jemväl medelmåttig fodertillgång, år 1858 en tredjedel under medelmåttan samt foderskörd under medelmåttan, 1859 en tredjedel under medelmåttan med foderafkastning vida under medelmåttan, samt år 1860 god med ymnig fodertillgång.

Då årliga förbrukningen för hvarje person antages uppgå till 2:ne tunnor spanmål, hvaraf $\frac{1}{2}$ hvete, $\frac{1}{2}$ råg och $\frac{1}{2}$ korn, så skulle för hela länets folkmängd hafva åtgått år 1860, då denna folkmängd steg till 49,760 mantalsskrifne personer, i det närmaste 100,000 tunnor, med den fördelning de särskilda sädesslagen emellan, som nyss angifvits.

Sädesproduktionen i länet har under en längre följd af år ej allenast varit tillräcklig för innevånarnes eget behof, utan ock lemnat tillgång till *export*, stundom icke obetydlig. Denna export har uppgått under åren 1856 och 1860, de enda under denna femårsperiod, för hvilka uppgifter derom här kunnat erhållas, under det förstnämnda, eller år 1856, till omkring 46,900 tunnor, och år 1860 till 351,714 kubikfot eller i det närmaste 55,800 tunnor. De trenne mellanliggande åren hafva säkerligen ej lemnat så stor export, som de 2:ne nyss angifne, men dessa års skördar hafva dock alltid gifvit mer eller mindre öfverskott utöfver ortens behof.

Handelspriserna å spanmål, det vill säga de priser, som af producenterne erhållits, hafva under dessa år varit mycket omvexlande. Sålunda utgjorde de i medeltal:

	för hvete	råg	korn
år 1856	27 R:dr 50 öre	17 R:dr	16 R:dr 50 öre
» 1857	19 à 20 R:dr	15 Rdr	12 à 13 R:dr
» 1858	17 à 18 R:dr	11 à 12 R:dr	11 à 12 R:dr
» 1859	17 à 18 R:dr	11 à 12 R:dr	11 à 12 R:dr
» 1860	20 R:dr	13 R:dr 50 öre	12 à 13 R:dr

Till hvarje bebyggd hemmansdel finnes vanligen en mindre *frukt- och blomsterträdgård* invid bostaden, samt å de större hemmansdelarne, synnerligast å dem, som innehafvas af ståndspersoner, betydliga trädgårdsanläggningar. Hågen för sådana anläggningar har under senare åren icke obetydligt tilltagit, och dertill har mäktigt bidragit det i staden Wisby år 1859 bildade så kallade *Planteringsgille*, efter hvars mönster dylika gillen i flera af länets socknar uppstått, äfvensom en af sällskapet D. B. W. i Wisby med betydlig kostnad anlagd och särdeles väl underhållen trädgård. Då Gotländska jorden genom de ädla frukter den frambringa visat sig vara i hög grad tjenlig för en utvidgad trädgårdsodling, är den nu vaknade hågen för dylik odling en särdeles glädjande företeelse, såsom innebärande vackra löften om utvecklingen af en för landet nyttig industri.

Tab. N:o 3. Antalet *vinterfödda kreatur* under år 1860 anses hafva varit af hästar 9,221, oxar och tjurar 9,550, kor 12,600, ungnöt 7,900, får och getter 37,500 samt svin 5,900. Då fodertillgången under åren 1856—1859 var knapp, i synnerhet under de 2:ne senare, torde i anledning deraf antalet kreatur hafva under perioden något minskats. Ladugårdsskötseln härstädes står på en ganska låg ståndpunkt och afkastningen af densamma är långt ifrån tillräcklig för länets behof.

Till följd af den mindre goda fodertillgången åren 1856—1859 voro *handelspriserna* å kreatur då temligen låga, så att ett par oxar vanligen gällde 140 à 150 R:dr och en ko omkring 40 R:dr, men under år 1860 stegrades dessa priser med 40 à 50 procent. Ladugårdsprodukterna hafva deremot icke undergått någon synnerlig vexling i priserna.

De här inhemska *djurracerna* kunna anses vara af rätt god beskaffenhet och skulle säkerligen genom noggrannare och omsorgsfullare skötsel blifva betydligt förbättrade; men så länge fodertillgångens inskränkt-het föranleder kreaturens utsläppande på bete tidigt på våren och deras kvarhållande der till vinterns början, såsom fallet vanligen är, kan någon sådan förbättring ej vara att vänta. Till upphjelpande af nötkreatursracen hafva Ayrshiretjurar blifvit införda.

Den enda gren af husdjursskötseln, hvaraf vinnas produkter till afsalu utöfver eget behof, är *fårskötseln*, som fortfarande bedrifves i ganska vidsträckt skala och lemna viktiga bidrag till landets årliga export med saltadt kött och ull. Den här inhemska racen lemna ganska goda köttfår, och i synnerhet värderas de, som begagna bete å de omkring Gotland belägna mindre öar och holmar. Till fårracens förädling underhålles fortfarande ett kronoschäferi å Wisborgs kungsladugård.

Bland husdjuren hafva *smittosamma sjukdomar* under denna femårsperiod väl stundom förmärkts och till och med förorsakat ej obetydlig skada för enskilda personer; men genom användande af tjenliga läkemedel samt förhindrande af onödig gemenskap med de angripna orterna har allmännare spridning af smittan undvikits, så att någon mera utbredd farsot icke ägt rum.

Af *fjäderfü* förekomma här ganska allmänt de vanliga arterna, men skötseln deraf afser endast ortens behof. Likaledes är *biskötseln* någorlunda allmän, ehuru alltid i mindre skala.

Att jordbruket under denna femårsperiod utvidgats medelst *nyodlingar*, är otvifvelaktigt; likväl är det allmännast begagnade sättet för dessa odlingars verkställande, flåhackning och bränning, icke tillfredsställande. Jordbrukets förbättring genom *grunddikning* samt ökad mängd och förbättrad beskaffenhet af gödningsämnen har väl förekommit hos jordbruksidkare af ståndspersonsklassen, men bland allmogen, som hufvudsakligen

utgör den jordbruksidkande befolkningen här, finnes ännu föga eller ingen håg för förbättringar i nämnde afseenden.

Det förnämsta hinder för ett förbättrade jordbruk härstädes har otvifvelaktigt varit ägornes otroligt kringstridda läge. Med förut gällande författningar har detta hinder icke kunnat undanrödjas, enär hemmanen i länet ansågos utgöra icke mindre än 1,633 serskilda skifteslag, hvarigenom vid de då så kallade laga skiftena någon sammandragning af ägor icke kunde ernås. Men sedan Gotland blifvit under åren 1851 och 1852 underkastadt en förändrad skifteslagsindelning, hvarvid antalet af de förut befintliga skifteslagen minskats till 293, och Kongl. Maj:st genom Nådig Författning af den 15 Juli 1859 meddelat sådana stadganden, att laga skiften kunde med tillämpning af nyssnämnde skifteslagsindelning vinnas, blef detta hinder undanröjdt, och fördelarne af denna Författning, som, på sätt den längre ner intagna redogörelsen för landtmäteriförrättningar utvisar, redan under åren 1859 och 1860 föranledt flera laga skiften efter de deruti bestämda grunder, skall innan kort ådagalägga sitt gynnsamma inflytande på jordbruket.

Det är icke allenast för jordbruket, som nämnde Författning kommer att medföra oberäkneliga fördelar; äfven i afseende på *stängselväsendet* bör den visa sig särdeles välgörande. Denna skyldighet är nemligen här i anseende till ägornas spridda läge ytterst betungande och af menligaste inflytande på skogarne. Vål har Kongl. Förordningen den 21 December 1857 stadgat förändrade grunder i detta afseende, som innebära viktiga förbättringar i jämförelse med förut gällande stadganden; men tillämpningen af dessa grunder hafva naturligtvis underkastats svårigheter genom de i allmänhet mindre hemmansbruket och den rådande ägoblandningen, hvilka svårigheter de nu vidtagna förbättringarne i skifteslagstiftningen äro egnade att verksamt häfva.

Länets *Hushållningssällskap* har fortfarande utöfvat sin verksamhet i öfverensstämmelse med dess stadgar, samt sökt verka för landthushållningens framgång, bland annat genom årliga landtbruksmöten och dervid lemnade premier för täflingsplöjningar och förevisade kreatur.

Den för länet inrättade lägre *Landtbruksskola* flyttades år 1857 från Rosendal i Follingbo till Nygårds i Westerhejde, der den sedermera fortgått med fullt antal frilärlingar jemte några betalande.

Tillgången å *arbetare för jordbrukets behof* är icke tillräcklig inom länet, hvarföre mycket arbetsfolk från fasta landet anlitas. *Dagsverkspriserna*, som under första hälften af denna femårsperiod utgjorde sommartiden 1 R:dr för mans- och 50 öre för qvins-dagsverken och under vintermånaderna 67 öre för de förra och 37 öre för de senare, hafva sedermera ökats, så att mansdagsverken år 1860 betaltes med 1 R:dr 25 öre, stundom 1 R:dr 50 öre sommartiden och 83 öre vintertiden.

En växt, som under perioden börjat här odlas, är *sockerbetan*. Denna, som synes särdeles väl trivas på Gotland, har vid anställda analyser visat sig här uppnå en betydande sockerhalt. Efter år 1859 anställd undersökning af härstädes på 13 olika ställen omkring Martebo och Elinghems myrar skördade betor, uppdragna af frön dels från Magdeburg och dels från Landskrona, har Kongl. Landtbruks-Akademiens Agrikulturkemist såsom resultat af de gjorda analyserna framhållit, »att sockerhalten i hvitbetornas saft redan i början af Oktober månad varit försvarlig, med undantag af 2:ne sorter, och att densamma, oaktadt fortfarande regnväder utan solsken, längre fram på hösten stigit från en medelhalt af 11,3 procent till 12,1 och i det ena undersökta fallet ända till 13 procent; att vidare halten på protein varit normal och således ej försvärande för sockerextraktionen, samt att askans mängd likaledes varit tillfredsställande låg; och hafva de sålunda vunna resultaten, med afseende derpå, att det ofördelaktiga förhållande inträffat vid betornas odling, att åkrarne saknat en förberedande djup bearbetning och att väderleken varit mycket ogynnsam genom sträng torka, då betorna som bäst skulle växa, och ovanlig fuktighet, då betorna skulle samla socker, ansetts vara särdeles glädjande, då man trodde sig med säkerhet kunna hos de Gotländska betorna förvänta en sockerhalt af 12—13 procent och möjligtvis deröfver, när jorden hunne riktigt förberedas för hvitbetsodling och väderleken gestaltade sig så, som den plögade vara för Gotland.» Redan hafva tillfredsställande försök i mindre

omfång skett med sirapskokning ur här odlade vitbetor. Fortsatt och utbredd odling af denna växt samt densamma bearbetning till förädlade produkter kan utan tvifvel blifva af ett högst märkligt och viktigt inflytande på länets framtid.

Odling af *raps* har jemväl härstädes börjat med ganska god framgång; dock har denna odling ännu ej vunnit någon allmännare spridning.

Den i nästföregående femårsberättelse omnämnda odling af *Bäjersk humla* har sedermera ej blifvit vidare utsträckt. Å några ställen finnas planteringar af denna växt, som fortfarande skötas och åtminstone vissa år lemna god afkastning.

Tab. N:o 4. Den egentliga *skogsmarken* i länet beräknas utgöra en areal af 330,000 tunnland, af hvilka likväl ej mera än omkring 250,000 tunnland kunna anses för närvarande vara skogbeväxta; bestående det öfriga dels af impedimenter, som äro för skogsbörd odugliga, och dels kalhuggna och afrödjade skogsstycken, hvarå ingen återväxt ännu kommit till stånd. Denna betydliga areal synes vara mer än tillräcklig att för framtiden frambringa länets innevänares behof af brännved, gärdsel och byggnadsvirke samt derutöfver lemna tillgång till en icke obetydlig export, om den med klokhet och omtanka behandlades; men ty värr har den enskilda vinningslystnaden här som annorstädes öfverskridit gränserna för en regelbunden afverkning och sålunda inkräktat på framtidens område. Någon skogsbrist torde dock under den närmaste framtiden icke blifva kännbar, ehuru den kan befaras för en derefter kommande tid. Af största vikt vore derföre en ordnad skogshushållning icke allenast för landets förseende med eget behof af skogsprodukter i framtiden, utan jemväl för användande af de skadliga följder för Gotlands klimatiska förhållanden, som skogarnes uthuggning skulle medföra.

Skogstrakterna äro till sitt läge temligen jemnt fördelade öfver länet, med undantag likväl af dess sydligaste del, hvilken nästan helt och hållet saknar skog, samt närmaste omgifningarne omkring Wisby stad och landthamnarne, hvarest ökad konsumtion och utskeppning bidragit till skogsgränsens successiva flyttning inåt landet, åtminstone hvad beträffar de större virkessortimenterna.

Hvad som allmännast utöfvar inflytande på skogstillgångens minskning är fortfarande:

1) Kalktillverkningen, som bedrifves vid en mängd kalkugnar och milor, anlagda öfverallt der någorlunda god tillgång på skog och till bränning tjenlig sten finnes, mest i länets norra del. Den årliga *kalktillverkningen* kan anses i medeltal uppgå till 25,000 läster med en vedåtgång af omkring 1,600,000 kubikfot. *Exporten af kalk*, osläckt och släckt, utgjorde år 1860: 1,755,729 kubikfot.

2) *Trävaruexporten*, hvilken fortfarande anlitas i icke ringa grad, som visar sig af nedanstående tabell öfver utskeppningen, utgörande:

	år 1831.	år 1850.	år 1860.
Bräder och plankor af furu och gran	13,587 tolfter.	29,442.	34,072.
Bjelkar af d:o	2,738 st.	29,156.	15,562.
Bandstakar af d:o	—	2,024.	617.
Pumpträd, oborrade, och spiror af d:o.....	269.	219.	415.
Sparrar af d:o	33,741.	42,682.	30,968.
Stäfver af ek.....	10,832.	110,842.	555,831.
Ved, alla slag	170 famnar.	806.	160.
Ribbor, plankstumpar, lådämnen af furu och gran	48 st.	13,376.	13,537.
Årträd.....	645.	1,171.	981.

Salu- och husbehofs-sågar finnas tillsammans 215 st., af hvilka 152 äro skattlagda. Trenne af dessa sågar, hvardera med 3 ramar, drifvas med ånga, några få äro större vattensågar och så kallade hästsågar, samt de öfriga mindre vattensågqvarnar med en ram, hvilka till största delen äro i gång endast under vartiden vid ymnig vattentillgång i de här befintliga obetydliga vattendragen. Hvad särskildt angår 2:ne af de

omnämnda ångsågarne, så synas dessa, som blifvit anlagda å inköpta skogshemman med uppenbart syftemål att der åstadkomma en forcerad afverkning, vara egnade att ingifva grundad farhåga för en för framtiden förderflig skogsförödelse, helst anledning icke saknas till den förmodan, att den sålunda började afverkningen kommer att än vidare utsträckas.

Priserna å trädvaror tyckas i det närmaste hafva hållit sig lika med närmast föregående tiden, å bräder från 3 till 6 R:dr, samt å plank 9 å 15 R:dr R:mt per tolt. Likväl har en märkbar förhöjning ägt rum i priset på ved.

3:o) Den inom länet brukliga *stängselmetoden*, enär så väl en stor del af utmarken, som äfven hvarje hemmansgares spridda inägoskiften vanligen kringhågnas, hvilket i icke ringa mån bidrager till ungskogens förstörande.

4:o) Den oinskränkta *betningen*, särdeles af getter, hvilka åstadkomma otrolig skada, då de, som nästan under hela året vistas ute, hemta sin föda hufvudsakligen af barrträdsplantorna. Förderfligheten här af synes dock numera vara allmännare erkänd, till följd hvaraf föreningar inom några socknar bildat sig för förebyggande af den skada å skogsväxten, som genom dessa djur åstadkommes.

En, ehuru öfvergående, orsak till skogsförödelse äro de nu påbörjade laga skiftena, hvilka påskynda af-rödning oftast i otid af skog, föranledd af den hos flertalet bland allmogen rådande fruktan att, i händelse af mistning, icke erhålla full ersättning för växande skog.

Skogsträdslagen utgöras hufvudsakligen af tall och något gran å sidländtare lägen, samt uti inägorna löfträd, såsom ek, björk, ask och alm jemte hassel i ångarne samt al å Fårön. Till följd af den i skogsmarken allmännare rådande grundare jordmånen äro barrträden ofta kortväxta och qvistiga, ehuru af god och kärnfull beskaffenhet; dock företer tallen å gynnande lägen med djup jordmån en ovanlig höjdväxt, med raka, qvistfria stammar, likasom granen, ehuru denna allmänt synes hafva benägenhet för kärnröta. Eksko-gen utvisar äfvenledes god växtlighet till följd af kalkjordens starkare produktionsförmåga, ehuru ekarnes glesare eller enstaka ställning mera befordrat grensättning, än höjdväxt. Vid de öfriga löfträden, särdeles asken, följes ett slags toppskogsbehandlingssätt, för anskaffande af foder åt kreaturen, med den påföljd, att få af dessa qvistiga träd finnas, som icke äro helt och hållet innanruttna. Under perioden har ekskog blifvit å tillsammans 19 $\frac{3}{4}$ mantal inlöst för 677 R:dr 13 öre Riksmünt.

Afverkningssättet å barrskogarne är det vanliga så kallade blädningssystemet, hvilket här vanligen tillämpas såsom ett planlöst anlåtande öfver tillgångarne af de för ändamålet behöfliga träden, helst der de äro lättast åtkomliga, och utan all beräkning på framtiden eller omsorg om skogsåterväxten. Endast å Roma kungsgård jemte ett boställe har en ordnad hushållsplan medelst trakhuggning blifvit upprättad, ehuru densamma å det senare ännu ej blifvit till efterrättelse fastställd. Svårigheter torde ock möta för allmännare införande af ett dylikt skogsbehandlingssätt, innan de spridda skogslotterna genom laga skiften blifvit sammandragna.

Sådd af skogsfrö, såsom af tall, björk och bok, har blifvit verkställd af några hemmansägare, likväl hitintills utan synnerlig framgång, åtminstone hvad det senast omnämnda trädslaget angår; till befrämjande af sådan sådd har länets Hushållningssällskap beslutit utdela premier.

Sällskapet för inhemska *silkesodling* har utvidgat sin i Wisby stad förut anlagda *mulbärsplantering* med 2:ne tunnland omedelbart derinvid belägen åkerjord, hvarest blifvit utsatta 2000 unga plantor, jemte det 600 stycken äldre buskar blifvit ditflyttade från den gamla planteringen. Silkesproduktionen har också så betydligt ökat, att, då densamma före 1856 vanligen utgjorde omkring 40 å 50 æ otorkade silkeshylsor, den år 1857 uppgått till öfver 100 och år 1860 till 211 æ .

Ett ämne, som bör blifva af högsta vikt för skogsbesparing, är den i många af härvarande myrar, kanske i alla, befintliga *bränntorf*. Efter anställda analyser af sådan torf från Martebo och Elinghems myrar har Kongl. Landtbruks-Akademiens Agrikulturkemist förklarar densamma icke blott utgöra ett utomordentligt godt brännmaterial för husliga behof, utan äfven kunna ersätta stenkol vid ångmaskiner, smide med mera; hvarjemte han ansett densamma böra begagnas till kalkbränning i kontinuerliga kalkugnar, till cementfabrikation, till tegelfabrikation, glashyttor, bryggerier, blodlutsaltfabriker och till jernhandtering antingen för tillverkning af tackjern utaf importerad malm eller för smidjern och stålberedning utaf importeradt tackjern. Äfven har den ansetts möjligen kunna tillgodogöras vid lysgasfabrikation.

Gotland, som förut icke ägt någon här anställd *Jägeritjensteman*, erhöll genom Kongl. Maj:ts Nådiga beslut den 18 Augusti 1859 en Jägmästare, som för närvarande är den ende vid Skogs- och Jägeristaten anställda här stationerade tjänsteman; och utgöres hans årliga lön af 900 R:dr R:mt jemte 300 R:dr lönetillökning.

Någon undervisningsanstalt för skogsskötseln finnes här icke.

Tab. N:o 5. Till befrämjande af *rofdjurs utödande* hafva 69 af länets socknar jemte Wisby stad ingått öfverenskomelse om erläggande af en bestämd afgift årligen för hvarje nöt- eller fårskreatur till en gemensam jagtkassa, som är ställd under Gotlands Skarpskytte- och Jägare-Gilles förvaltning, och ur hvilken utbetalas premier för fångade eller dödade rofdjur, för räf 3 R:dr, örn 1 R:dr, större hök, falk eller glada 50 öre samt mindre hök eller ungar af nyssberörde fogelarter 25 öre R:mt. Dessa socknar åtnjuta befrielse från skallgång, hvilken åter utgöres af de öfriga i jagtkassan icke deltagande socknarne.

Tab. N:o 7. De enda här idkade näringar, som kunna hänföras till bergshandtering, äro *kalktillverkning* och *sandstensbrytning*. Hvad den förstnämnda angår, så idkas den ganska allmänt, och dess alster utgör, såsom förut är visadt, en betydlig exportartikel. Sättet för denna tillverkning har i allmänhet ej undergått någon förändring, ehuru försök skett med anläggning af kalkugnar för stenkol, af hvilka ett par fortfarande drifvas med god framgång. Sandstensbrytningen har fortgått i södra delen af länet i icke obetydlig skala och utgör der en mycket vigtig binäring; utförseln af slipsten uppgick år 1860 till 28,282 stycken.

Någon egentlig *fabriksrörelse* finnes ej inom länet, och *handtverkeriernas* tillverkningar afse endast länets behof.

Under denna period har ett *ångbränneri* anlagts härstädes, vid hvilket bränvinstillverkning utöfvats år 1856 under 2:ne månader med 41,200 kannors tillverkning, 1857 under 2 månader med 45,300 kannor, 1858 i 2 månader med tillverkning af 31,200 kannor och 1860 under 2 månader med tillverkning af 19,767 kannor. Bränvinstillverkning vid mindre brännerier ägde rum år 1856 under 1:sta bränningsmånaden vid 3:ne med 975 kannor och under 2:ne månader vid 6 med 1,833 kannor samt 1857 under 1:sta månaden vid 1 med 375 kannor och 2:dra månaden vid 6 med 1,833 kannor, men har sedermera alldeles upphört.

Fiske, dels och förnämligast i öppna hafvet omkring Gotland, hufvudsakligen af strömming, torsk, flundror och id, samt dels i träsk och mindre åar af hvarjehanda sötvattensfisk, bedrifves fortfarande såsom en betydande binäring. Under denna femårsperiod har detsamma, ehuru år 1858 med fördel idkadt, dock varit i allmänhet mindre gifvande, så att för landets behof fisk till icke ringa mängd måst införas. Sålunda uppgick införseln år 1856 till 4,113 tunnor sill och strömming samt 3,520 Læ torr fisk, och 1860 till sammanlagdt 7,742 centner. Såsom fisket i öppna hafvet här idkas med små, öppna, ehuru mycket goda båtar, är detsamma emellertid förenadt med allvarsam fara, och hafvets raseri kräfver vanligen hvarje år flera offer.

Såsom binäring förtjenar derefter att nämnas *väfnad* i synnerhet af vadmal, hvaraf tillverkas ej allenast tillräckligt för behofvet inom länet, utan äfven derutöfver för en stundom rätt betydlig utförsel.

Det enda slags *jagt*, som kan anses lemna någon inkomst, är af skjäl, af hvilka hudar och späck vanligen exporteras, ehuru till mindre värde.

4. Kommunikations-anstalter och varubyten.

a) *Landkommunikationer.* *Vägarna* inom länet äro i allmänhet af en ganska god beskaffenhet. Tab. No 8. De synas vara med mycken omsorg från början anlagda å landets nästan allestädes jemna och plana yta, och godt väggrus till deras underhåll finnes vanligen öfverallt. Då några större vattendrag icke finnas här, förekomma ej heller några anmärkningsvärda broar. Endast en *färja* finnes, nemligen för fart mellan Gotland och Fårö, och vid densamma uppbäras färjepeningar enligt en af Kongl. Maj:t i Näder fastställd Taxa af den 23 April 1858. Vid 1860 års utgång funnos 58 öfver allmänna vägar i länet anbragta *grindar*.

I länet finnes endast $1\frac{1}{16}$ mantal *posthemman*. *Kronobrefbäring* ombesörjes af socknarne nu mera endast å de ställen, der allmän post icke går fram, och är, sedan *postexpeditioner* blifvit inrättade å 5 af landthamnarne, betydligt förminskad.

b) *Sjökommunikationer.* Under hela denna period har *postförbindelse* sommartiden mellan Wisby samt Stockholm och Calmar fortgått med 2:ne ångbåtar samt vintertiden till vintern 1858 med ett mindre segelfartyg jemte båtar mellan Klintehamn och Böda på Öland och efter nämnde tid med postångfartyget »Polhem» mellan Wisby och Westervik eller dess skärgård 2:ne gånger i veckan och undantagsvis med anlöpande af Westergarnshamn och Öland. Denna nyinrättade vinterpostföring har fortgått särdeles regelbundet och obehindradt samt utgör en stor förbättring af kommunikationen vintertiden mellan Gotland och Rikets fasta land ej mindre med afseende på postforslingen, än äfven på en lättad personbefordring, på samma gång den förebyggt de med det förut brukliga vinterpostföringssättet ganska ofta inträffade olyckor af spillda människolif eller förderfvade lemmar.

Gotland äger en mängd, till en del ganska goda, *hamnar* och *ankarplatser*, hvilka här nedan jemte lotsstationerna uppräknas i den ordning de förekomma från Wisby norrut rundtomkring ön, hvarvid tillika angifves antal anställda lotsar, fyrar med mera:

Wisby hamn, skyddad af en under arbete varande vågbrytare, för hvars uppförande följande medel varit afsedde, nemligen 245,437 Rdr 50 öre R:mt i statsanslag, 150,000 R:dr såsom statslån, och 60,000 R:dr bidrag af Wisby stad; och hafva af dessa medel vid 1860 års slut användts tillsammans 391,667 R:dr 75 öre, hvaraf under denna period 96,764 R:dr 60 öre. Med ett ångmudderverk pågår under lämplig årstid muddring så väl uti inre hamnen, som å en derutanför befintlig bank, hvarjemte hamnens kaj ombygges af huggen sten; och kunna nu 10 å 11 fots djupgående fartyg inlöpa i hamnen. Till dessa arbeten hafva intill 1860 års slut åtgått tillsammans 102,023 R:dr 86 öre R:mt, hvaraf under denna period 53,608 R:dr 84 öre; och bestridas dessa utgifter helt och hållet af Wisby stad, som för inre hamnarbetenas verkställande enligt Kongl. Brefvet den 6 Oktober 1852 erhållit ett låneunderstöd från Handels- och Sjöfartsfonden af 31,950 R:dr R:mt. För beredande af tillgångar till dessa betydliga utgifter uppbäras i Wisby och öfriga hamnar på Gotland afgifter af handeln och sjöfarten enligt en af Kongl. Maj:t senast den 28 Maj 1859 för fem års tid i Näder fastställd taxa, hvilka afgifter årligen uppgå till betydliga belopp. *Lotspersonalen* i Wisby består af *Fördelningschef* jemte 4 lotsar. — Lickershamn och Irevik äro ankringsplatser, öppna för nordliga och vestliga vindar och utan lotsar. — Hallshuk, lotsstation med 3:ne lotsar. — Kappelshamnsviken har god ankarsättning med 9 fots djup vid Kappelshamns bro, 11 fot vid Hunstäde lastbrygga och 12 fot vid Storugns bro. Vid Kappelshamn finnas 3 lotsar. Viken är öppen för nord-nord-ost vind. — Ahrshamn, tillgänglig för 8 å 9 fots djupgående fartyg, har en extra lotslärling utan lön af kronan. — Lutterhorn å Fårö, god nödhamn med 11 å 12 fots djup, försedd med 2:ne lotsar. — Tälleviken och Ejkeviken å Fårö äro ankarsättningsplatser utan lotsar. Vid den sistnämnda anlades år 1859 station för en lifräddningsbåt. — Gotska Sandön, å hvars norra udde under åren 1857, 1858 och 1859 2:ne Lentillefyrar uppfördes för utvisande af direktion till det $2\frac{1}{2}$ mil norr om Sandön belägna farliga grundet »Kopparstenarne». Denna fyr, vid hvilken äro anställda en fyrmästare och 4 man fyrbetjening, tändes om hösten 1859. Samma år inköptes omkring $\frac{1}{4}$ af Sandön för Kongl.

Maj:ts och Kronans räkning. — Fårö fyr, uppförd å Holmudden, har 1 fyrmästare och 2 fyrbetjenter. Der utanför är det farliga grundet »Salvoren» beläget. — Sädersandsviken och Kyrkviken å Fårö hafva ankargrund med osäker botten, äro öppna för sydliga och sydostliga vindar och äga inga lotsar. — Fårösunds södra gatt har 5 lotsar. Genom detsamma kunna 23 fots djupgående fartyg inlöpa, då norra gattet, hvarest äro anställda 2:ne lotsar, endast lemna tillgång för 10 fots fartyg. — Lergrafs hamn innanför Skenholmen och Furillen med 2 lotsar. — Kulleij hamn med i grannskapet liggande Wallavik, Värna och Lörje lastageplatser har 5 lotsar och kan ej begagnas af fartyg, mera djupgående än 9 fot. — St Olofsholms hamn är en ypperlig och af naturen väl bildad nödhamn, men är genom indrifven sand, som bildar en bank öfver inloppet, uppgrundad från 24 till 13 fot; har 2:ne lotsar och är föga besökt. — Slitehamn, hvars inlopp är segelbart för 24 fots djupgående fartyg och hvars djup vid brohufvudet är 18 fot, är en särdeles god och mycket besökt hamn; har 4 lotsar. — Tjeldersvik och Skarnvik hafva ankargrund med osäker botten och äro öppna för ostliga vindar; utan lotsar. — Östergarns lentillefyr har 1 fyrmästare och 2 fyrbetjenter. — Katthammarviks hamn har 3 lotsar, är betydligt uppgrundad med 10 fots inlopp och 7 å 8 fots djup vid bryggan. — Herrevik, äldre lotsstation, der lotsarne numera äro indragne, och Sandviken, ankarplats med dålig hållbotten och öppen för sydost sjö. — Ljugarn har god hamn med 4 lotsar. — Lauviken, ankarplats, öppen för ostlig vind, och utan lots. — Nährs hamn, god hamn för mindre fartyg, har inga lotsar. — Ronehamn har 3 lotsar och god hållbotten på redde, som är mycket rymlig och har inlopp norr ifrån för 16 fots djupgående fartyg. Inre hamnen uppgrundas årligen mer och mer. — Gröttlingbo udde är station för 3 lotsar, som ankra fartyg i Granviken och inlotsa till Ronehamn söder ifrån, äfvensom till Ljugarn och Stockviken. — Slesviken, ankargrund, öppen för ostlig vind. — Faludden, station för Stockviks lotsar. Här anlades år 1859 räddningsstation med en lifräddningsbåt och raketapparat. — Stockvik har god ankargrund, men är ej skyddad för sydost vind. — Enevik, väl skyddad hamn för 9 å 10 fots djupgående fartyg, har 2 lotsar. — Gotlands södra uddes blänkfyr har 1 fyrmästare och 2 fyrbetjenter. — Burgsviks hamn, för 17 fots djupgående fartyg å yttre redde och med 7 fots djup vid bryggan, har 6 lotsar. — Klintehamn har 4 lotsar, god men uppgrundad ankarsättning med 10 å 12 fots djup i den egentliga hamnen. — Westergarns hamn med 12 å 15 fots djup i den egentliga hamnen, ankringsplats å inre redde för 14 fots djupgående samt å yttre redde 4 å 7 famnars djup, har 2 lotsar. Å Westergarns utholme uppfördes år 1859 en fyr för postångfartyget Polhems behof, vid hvilken äro anställda 1 fyrmästare, 1 fyrvaktare och 1 extra fyrvaktbiträde.

Under perioden hafva åtskilliga reparationer å smärre nybyggnader ägt rum å flera af de nu nämnda lots- och fyr-stationerna. För landthamnarnes underhåll finnes en särskild kassa, den så kallade *Landthamnnsfonden*, bildad genom vid dessa hamnar inflytande afgifter, hvilken fond vid 1860 års utgång ägde en behållning af 47,067 R:dr 57 öre R:mt. Af densamma har under denna femårsperiod utgått till hamnarnes underhåll och förbättring tillsammans 11,760 R:dr 4 öre R:mt.

Vid 1860 års slut funnos inom länet ett *postkontor* i Wisby samt *postexpeditioner* vid Fårösund, Slite, Ljugarn, Burgsvik och Klintehamn, af hvilka den å sistnämnde ställe inrättats under denna period.

På underdånig framställning af Konungens Befallningshafvande förordnade Kongl. Maj:t under den 24 September 1858, att en *elektrisk telegraf* skulle anläggas mellan Gotland och Rikets fasta land. Denna anläggning fullbordades 1859, då den 1 Juli telegrafan uppläts till allmänhetens begagnande. Under sistnämnde år utgjorde de afsända telegrammernas antal 733, hvarför inflöt 2,321 R:dr 45 öre såsom portomedel, och de ankommes 728. Under år 1860 afsändes 1,435 telegrammer emot porto af tillsammans 5,084 R:dr 66 öre, och ankommo 1,487 telegrammer. Att denna telegrafanläggning varit af särdeles vigt för en provins med det läge, som Gotland har, är uppenbart; utan tvifvel skall den junte den tillkomna vinterpostångbåten städes anses såsom den märkligaste förbättring i kommunikationsanstalterna för Gotland, som någonsin inträffat.

c) *Sjöfart och handel.* Den sjöfart, som idkas med å Gotland hemmahörande fartyg, afser hufvudsakligen export af dertill tjenliga produkter, som här kunna åstadkommas, och import af flerahanda förnödenheter, samt endast i mindre skala fraktfart å aflägsnare farvatten. Tab. N:o 9.

Förnämsta *exportartiklarne* från Gotland utgöras af spanmål, kalk, trävaror och slipsten, hvartill komma några artiklar af mindre betydighet, såsom ull, färkött, skjälspäck, skinn, vadmal med mera. Hufvudsakligaste *importen* består af salt, specerier, kolonialvaror, vin och spirituosa, jern och alla slags tillverkningar deraf, allt hvad i fabriks- och manufakturväg alstras, samt stenkol.

Sjöfartens liflighet kan bedömas af följande uppgifter å *ankomne* och *afgångne* fartyg, som utgjort för Gotlands samtliga hamnar:

	Till utrikes ort utklarerade.	Från utrikes ort ankomne.	Till inrikes ort förpassade.	Från inrikes ort ankomne.
år 1856	304	327	469	431;
» 1857	239	243	577	418;
» 1858	252	239	421	398;
» 1859	257	275	534	480;
» 1860	303	290	493	460;

hvaribland icke upptagits hvarken sådana fartyg, som under segling mellan utrikes eller inrikes orter besökt Gotlandska hamnar för motvind eller andra orsaker, ej heller post- och ångfartyg.

Under år 1856 inträffade vid Gotlands kuster 21 *strandningsolyckor*, 1857: 19, 1858: 17, 1859: 8 och 1860: 10.

De förnämsta *afsättningsorterna* för öns produkter äro: för trävaror hufvudsakligen Holsteinska och Mecklenburgska hamnarne; för kalk nyssnämnde platser jemte Stockholm och flera söder derom belägna inrikes orter; för spanmål Stockholm samt till någon del utländska orter; för slipsten Finland samt orter i södra Sverige.

De årliga *marknaderna* härstädes under förflutna perioden hafva varit till antalet 4, nemligen vid Wisby, Slite och Sandesrum i Gröttingbo socken, alla vid hösttiden, samt å Hallvederum i Östergarns socken i början af Juni månad. Någon särdeles varuomsättning äger vanligen icke rum å dessa marknader. *Torghandel* förekommer endast i Wisby stad.

Tillåten *försäljning af bränvin* och andra brända eller destillerade spirituösa drycker har inom länet ägt rum:

	å minuthandelsställen	å utskänkningsställen
år 1856 i Wisby stad.....	5	7;
å landsbygden.....	—	6;
år 1857 i Wisby	5	7;
å landet.....	3	4;
år 1858 i Wisby	5	7;
å landet.....	3	4;
år 1859 i Wisby	4	8;
å landet.....	5	4;
år 1860 i Wisby	4	8;
å landet.....	5	4.

De för dessa försäljningsrättigheter influtna *afgifter* hafva uppgått till:

år 1856	5,185 R:dr 67 öre;
» 1857	5,145 » 56 » ;
» 1858	7,751 » 21 » ;

år 1859	8,306 R:dr 23 öre;
» 1860	9,690 » 20 » ;

af hvilka, enligt gällande författningars föreskrifter, en femtedel öfverlemnats till länets Hushållningssällskap och det återstående användts, det för rättigheterna i staden Wisby influtna för stadens behof och det för försäljningen å landet för samtliga socknarne i länet efter fördelning på sätt författningarne stadgat.

5. Kameralförhållanden.

Tab. N:o 10. Af den bifogade tabellen N:o 10 å *hemman* och *lägenheter* synes, att den allra största delen af hemmanen är af kronoskatte natur, äfvensom att dessa äro delade uti ett stort antal brukningsdelar. Dessa hemman ägas hufvudsakligast af allmogen. Boställena äro, med undantag af några få åt civile embetsmän anslagna, upplåtna åt presterskapet. Kungsgård finnes en, Roma kloster, samt kungsladugård likaledes en, Wisborgs kungsladugård. Roma klostrets kungsgård är nu utarrenderad på 30 år (hvilken arrendetid utgår den 14 Mars 1864) emot 648 tunnor spanmål, $\frac{2}{3}$ råg och $\frac{1}{3}$ korn, hvilka för närvarande äro anslagne Landshöfdingen i länet på lön. Wisborgs kungsladugård har jemväl blifvit utarrenderad på 30 år emot arrende af 115 tunnor, slutande denna arrendetid den 14 Mars 1874.

Under ifrågavarande femårsperiod hafva blifvit: *skattlagda* 4 stycken qvarnar, *skatteköpta* 12 stycken hemmansdelar om tillsammans $1\frac{3}{4}$ mantal, samt från hemman *afsöndrade* 118 stycken jordlägenheter med sammanlagdt 2,333 tunnland. Deremot har hvarken något hemman blifvit ur ödesmål upptaget, enär något ödeshemman på senare tider icke här funnits, ej heller är något hemman nyskattlagdt, lika så litet som något kronony bygge här förekommit.

Gotland är underkastadt *rotering* till underhåll af 2:ne under en chef förenade ordinarie båtsmanskompanier, bestående af 10 korporaler och 250 båtsmän. Uti alla dessa 260 rotar äro torp vederbörligen utlagde, med undantag af 19, uti hvilka ny rekrytering ännu ej skett. Vidare finnas i länet 8 rotar, år 1838 indelade å då oroterad, men ordinarie rotering underkastad jord, för hvilka jemte 10 rotar, uti hvilka Wisby stad är indelad, vakansafgift tills vidare erlægges. Extra roteringen består af 15 rotar, som åtagit sig hålla hästar i stället för karlar.

Tab. N:o 11. Såsom ofvanföre blifvit nämndt, hafva väsentliga förändringar i afseende på *skiftesverket* i länet inträffat genom Nådiga Kungörelsen den 15 Juli 1859, angående laga skiftens verkställande på Gotland, genom hvilken härstädes först möjliggjorts det med laga skiften hufvudsakligen afsedda ändamål, ägors sammandragning i största möjliga måtto. Efter de uti denna författning stadgade grunder hafva 10 stycken laga skiften under perioden sökts, af hvilka 1 under samma period hunnit afslutas, hvarförutom det på allmän bekostnad företagna mönsterskiftet i det af $10\frac{1}{2}$ förmedlade mantal bestående 2:dra skifteslaget i Weskinde socken år 1856 fullbordats; utgörande de öfriga under perioden afslutade laga skiftena, likasom dylika förut utförda förrättningar, i sjelfva verket endast hemmansklyfningar eller åbodelningar. Man kan derföre ock med skäl säga, att utom nyssomförmälte 2:ne skifteslag, hvaruti laga skiften hunnit afslutas, hela den öfriga delen af länet ännu vid 1860 års slut qvarstått oskiftad, samt att den mäktiga häfstång för jordbrukets förkofran, som erkännes ligga uti ägosammandragningen medelst laga skiften, ditintills nästan helt och hållet saknats.

De till länets Landträneri levererade *statsbidrag*, bestående uti, enligt Landsboken: ordinarie ränta, af radsspanmål, tiondespanmål, arrendemedel, mantalspenningar, handverkarens gerningsören, bötesmedel, rotfrihetsafgift, båtsmansvakansafgift, extra medel och uppbörder, allmän bevillning, krigsrustningskostnad, förverkade båtsmanslöner och båtsmansbeklädnadsafgift, samt dessutom bränvinstillverkningsmedel, chartæ sigillatemedel och tidningsstämplingsmedel, hafva under de särskilda åren uppgått till följande belopp, hvarjemte restantierna utgjort:

	levererade medel		restantier	
år 1856	R:mt	R:dr	172,814: 27 öre	R:mt R:dr 1,043: 27 öre;
» 1857	»	»	191,879: 22 »	» 1,281: 13 » ;
» 1858	»	»	171,997: 13 »	» 3,849: 76 » ;
» 1859	»	»	181,149: 23 »	» 4,518: 14 » ;
» 1860	»	»	186,158: 31 »	» 3,021: 35 » ;

De uppkomna restantierna hafva vanligen till större delen utgjorts af bötesmedel; och i allmänhet är ibland länets innevånare rådande en berömvärd noggrannhet i afseende på de allmänna utskyldernas erläggande å bestämmd tid.

Bland *kommunalutskylder* intager utan fråga klerecistatens underhåll första rummet, enär, enligt de uppgifter, som aflemnats af presterskapets ombud vid förehaft fråga om kyrkoväsendets på Gotland reglering, beloppet af den aflöning åt presterskapet, som uti de 43 pastoraten å landsbygden utgöres af hemmanen, årligen uppgår till 8,536 tunnor 24 kappar spanmål, hvartill komma de lönebidrag, som af medlemmarne af Wisby pastorat lemnas åt presterskapet derstädes. Likväl är härvid att märka, att uti nyssberörde aflöningsbelopp ingår äfven kronotionden, hvilken af ålder här användts till detta ändamål. Utom denna aflöningsutgörande åligger äfven församlingarne skyldigheten att bygga och underhålla husen å prestboställena. Frågan om en förändrad reglering af kyrkoväsendet på Gotland, hvilken under en längre tid varit föremål för handläggning, hade ännu vid slutet af denna period ej hunnit afgöras, ehuru förberedande åtgärder för densammas behandling, i hvad på Konungens Befallningshafvandes embetsåtgärd berodde, då voro i det närmaste afslutade.

Kommunernas utgifter för *folkskolorna* utgöras hufvudsakligen af löner till de dervid anställda lärare, hvartill komma mindre belopp för anskaffande och underhåll af nödig undervisningsmateriel samt skolhusbyggnadernes vidmakthållande. Lärarne i dessa skolor åtnjuta i allmänhet den i Folkskolestadgan bestämda minimilön jemte fri bostad, ved och kreatursfoder, det sistnämnda dels in natura, dels med penningar. År 1860 funnos på Gotland 67 fasta folkskolor, 1 ambulatorisk och 5 småskolor.

Utom för nu nämnde föremål, presterskapet och folkskolan, samt för fattigvården, för hvilken här nedan närmare redogöres, hafva kommunerna föga utgifter, åtminstone ej på annat sätt än genom arbetsprestationer. Vaghållningen är väl härstädes icke obetydlig, om man afser längden af allmänna vägarne, men i allmänhet äro dessa vägar lätt underhållna. I länets norra härad har ny vägdelning blifvit anställd, hvilken ännu ej hunnit afslutas. Skjutsningen utgöres af de dertill indelta hemman, vid de flesta gästgifvaregårdar utan entreprenad; på intet ställe lemnas bidrag af de skjutskyldige för skjutsens utgörande, då densamma är åt entreprenör upplåten, utom i Wisby stad, der sådant bidrag under perioden uppgått till 1,750 Riksdaler Riksmünt årligen.

6. Politi.

Såsom i länet befintlige *tillämpningsskolor* torde här böra nämnas:

En lägre *landbruksskola*, som år 1857 flyttades från Rosendals egendom till Nygårds i Westerhejde socken. Denna skola, som är organiserad i öfverensstämmelse med det af Kongl. Maj:t för dylika läroanstalter fastställda Nädiga Reglemente, och som bör lemna undervisning åt 12 frilärningar, åtnjöt under åren 1856 och 1857 ett årligt statsanslag af 3,000 R:dr R:mt, hvilket under denna periods trenne senare år förhöjdes till 4,000 R:dr. Antalet af lärare och deras biträden har de senare åren varit 5, och lärjungarne, som under de 2:ne första åren ej voro fulltalige efter skolans plan, hafva sedermera varit 12 frilärningar och 1 betalande årligen. Af de utexaminerade lärningarne har största antalet dels emottagit eget jordbruk inom länet och dels der erhållit anställning;

En *navigationskola* i Wisby stad, organiserad i öfverensstämmelse med Kongl. Reglementet den 7 April 1841, hvilken åtnjutit i årligt statsanslag under 1856 och 1857: 1,650 R:dr, samt under de derpå följande 3:ne åren 1,973 R:dr 75 öre R:mt. Skolan har haft 1 öfverlärare och 1 underlärare, samt 33 lärjungar år 1857, 36 år 1858, 42 år 1859 och 33 år 1860;

Ett *informationsverk för Linieofficerare* i Wisby, inrättadt enligt Kongl. Brevvet den 8 Januari 1839, för hvilket varit af statsmedel anslagne årligen 375 R:dr R:mt. Detta läroverk har haft 1 lärare samt 4 lärjungar år 1856, 5 år 1857, 2 år 1858, 4 år 1859 och 7 år 1860;

Ett *artilleriläroverk* i Wisby med anslag af statsmedel af 712 R:dr 50 öre R:mt årligen, hvilket haft såsom lärare en Informationsofficer och 2:ne Informations-underofficerare samt följande antal lärjungar, nemligen läsåret 1855—1856: 21; 1856—1857: 20; 1857—1858: 17; 1858—1859: 17; 1859—1860: 16 och 1860—1861: 16.

Derjemte finnas här i staden, utom ett *högre elementarläroverk*, ett *folkskolelärareseminarium* samt en *folkskola*, dels en *söndagsskola*, benämnd Borgareföreningens söndagsskola, afsedd att åt de i borgerliga yrken och näringar anställde ynglingar meddela undervisning i renläsning, skrifning, räkning med mera, hvilken skola, försedd med 2:ne lärare och vanligen besökt af omkring 60 à 70 lärjungar, underhålles af Borgareföreningen, dels ock en *skola för flickor*, Fruntimmerssamfundets skola, uti hvilken intill år 1859 undervisning meddelades uti läsning, skrifning med mera, äfvensom enklare handarbeten åt omkring 60 flickor af den fattigare klassen, hvilka derjemte genom samfundet bereddes understöd i mat och kläder, men som nämnde år förändrades till en *slöjdskola* för flickor, hvilka numera, 24 till antalet, der erhålla fullständigare undervisning i qvinnoarbeten och handaslöjder, samt delvis uppfostran och underhåll. Denna skola, som har en lärarinna, underhålles af nämnde fruntimmerssamfund.

I afseende på *rättsväsendet* och *fångvården* inom länet torde här ej vara annat att anmärka, än att under denna period i Wisby stad anlagts ett *läns-cellfängelse*, i hvilket här befintlige fångar inrymdes den 24 Oktober 1859; varande detta fängelse en af behovet högeligen påkallad förbättring uti länets fångvård, då det förut begagnade länsfängelset var både högst olämpligt till sin inredning och derjemte otillräckligt för behovet. Ofvanför har blifvit omnämndt det jemförelsevis ganska låga antal häktade personer, som under de senare åren i länet förekommit.

Här befintlige *bank- och låne-inrättningar* hafva under perioden utgjorts af Rikets Ständers Lånekontor i Wisby och en år 1859 öppnad Filialbank derstädes; hvarförutom åtgärder vidtagits till bildande af en *hypotheksförening* för jordägare inom länet, ehuru denna förening vid 1860 års slut ännu ej blifvit organiserad.

Tab. N:o 12. I Wisby finnes en *sparbank*, som blifvit stiftad år 1830 af det för allmännyttig verksamhet härstädes bildade sällskapet D. B. V. (De Badande Vännerna), hvilket sällskap är sparbankens principal och förvaltar densamma genom en inom sällskapet utsedd direktion i öfverensstämmelse med reglor, som förut erhållit Nådijg stadfästelse af Kongl. Maj:t, men senast den 31 December 1860 blifvit af Konungens Befallningshafvande härstädes fastställda. Denna sparbank har allt sedan dess stiftelse verkat till stort gagn för orten, hvilket bäst torde visa sig af följande berättelse om dess verksamhet år 1860:

»Från sparbankens öppnande 1830 till 1860 års slut hafva inalles blifvit insatta R:mt R:dr 800,272: 44 öre.	
Delägarne tillgodoräknade räntan utgör	» 165,080: 03 »
Hela förvaltningssumman har således utgjort.....	R:mt R:dr 965,352: 47 öre.
Under sparbankens 31:åriga verksamhet har af delägarne åter uttagits 695,475: 70.	
Vid evalveringen från B:ko till R:mt sparbanken till vinst	1: 74. » 695,477: 44 »
Vid årets slut inestodo sålunda delägarne till godo.....	» 269,875: 3 »

Särskildt för år 1860 var förhållandet:

Delägarnes tillgodohafvande vid 1859 års slut utgjorde	R:mt 269,898: 25.
Under året insattes	» 38,300: 10.
Delägarne tillkommande räntan för året	» 12,694: 59.
Förvaltningssumman för året belöper sig således till	R:mt 320,892: 94.
Under årets lopp uttogos åter	51,016: 17.
Sparbankens vinst på evalvering utgjorde.....	1: 74.
	afföres således » 51,017: 91;
och återstå sålunda vid 1860 års slut delägarne till godo	R:mt 269,875: 3.
Delägarnes antal från sparbankens början till 1859 års slut uppgick till	7,349,
af hvilka då qvarstodo	2,656
Under året tillkommo	345
Tillsammans för året.....	3,001
Under året afgingo.....	339,
och återstodo således vid 1860 års slut	2,662 delägare.

Af dessa hade:

685 att fordra till och med..... 10 R:dr.	15 att fordra från 700 till och med 800 R:dr.
405 » från 10 till och med 25 »	10 » » 800 » 900 »
400 » » 25 » 50 »	6 » » 900 » 1,000 »
402 » » 50 » 100 »	10 » » 1,000 » 1,100 »
367 » » 100 » 200 »	1 » » 1,200 » 1,300 »
179 » » 200 » 300 »	2 » » 1,300 » 1,400 »
77 » » 300 » 400 »	1 » » 1,400 » 1,500 »
44 » » 400 » 500 »	1 » » öfver » 1,500 »
33 » » 500 » 600 »	
24 » » 600 » 700 »	
	Summa 2,662

Af dessa voro:

Embetsmän, ståndspersoner, borgare samt deras hustrur, enkor och ogifta döttrar omkring	7 af hundra;
Studerande, handelsbokhållare och handelsbetjenter.....	2 »
Handtverksgesäller och lärlingar.....	3 »
Arbets- och tjänstefolk.....	31 »
Sjömän samt deras hustrur och enkor.....	3 »
Barn af alla stånd utom allmogens.....	29 »
Allmoge och dess barn.....	24 »
Särskilda sällskaper och inrättningar	1 »
	<u>100</u>

Sparbankens ansvarssumma till delägarne utgjorde enligt förestående	269,875: 3.
Deponerade medel samt på sparbankens kassakreditiv upptagne medel belöpte sig till	<u>26,484: 80.</u> 296,359: 83.

Till betäckande hvaraf sparbanken hade:

Kassamedel.....	9,140: 35.
Förskotterade medel	100: —

Utlånade medel:

Mot inteckning och borgen	258,620: 12.		
Mot pant	5,386: 20.		
Mot borgen på kartapapper	18,403: 18.		
Mot diskonterade vaxlar	2,050: —		
Mot borgen på amortering	5,754: 30.	290,213: 80.	299,454: 15.
Således ett öfverskott, att omföras till sparbankens reservfond, af			3,094: 32.
			R:mt 296,359: 83.

Såsom vidare upplysning om sparbanken torde här böra nämnas, att dess förvaltningskostnad utgör omkring 1,500 R:dr R:mt årligen, samt att densamma från början af sin verksamhet allt hitintills lemnat insättarne 5 procents ränta å insatte penningar.

En mindre sparbanksinrättning organiserades för några år sedan för länets sydligaste del, men de deruti insatte belopp hafva uppgått till endast några hundra Riksdaler.

I länets samtliga socknar på landsbygden finnas *sockenmagasiner* inrättade, hvilkas sammanlagda behållning i spanmål vid 1860 års utgång bestod utaf 8,772 tunnor 27 kappar råg och 2,371 tunnor 18 kappar korn, eller tillsammans 11,144 tunnor 13 kappar. Sockenmagasinskassorna ägde vid samma tid en behållning af tillsammans 34,911 R:dr 56 öre R:mt.

Till *försäkring emot brandskada* äro för Gotlands landsbygd 2:ne brandstodsföreningar åren 1827 och 1835 bildade, ett för hvardera häradet, försedda med af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande fastställda reglementen. Uti dessa särdeles nyttiga och fördelaktiga inrättningar, som förvaltas af för viss tid valde kommissarier utan någon förvaltningskostnad, var år 1860 försäkrad egendom, hus och byggnader samt lösören, i norra häradets förening för sammanlagdt 7,589,455 R:dr R:mt och i södra häradets för 9,508,412 R:dr. De under perioden utbetalde brandskadeersättningarne uppgingo till:

	Norra häradets förening.		Södra häradets förening.	
År	R:mt	R:dr	R:mt	R:dr
1856	640:	—	915:	—
» 1857	711:	—	167:	—
» 1858	945:	—	9,085:	—
» 1859	1,108:	94.	3,788:	—
» 1860	872:	75.	525:	—

Uti ett härstädes bildadt *kreaturs-försäkringsbolag*, försedt med Kongl. Reglemente af den 1 Maj 1858, hafva 18 socknar ingått såsom delägare, hvilka derstädes hafva försäkrade tillsammans 2,543 stycken nötkreatur till ett sammanräknadt värde af 170,440 R:dr R:mt. Endast en gång har ersättning för förlorade kreatur utbetalts af bolaget, och då till jemförelsevis obetydligt belopp.

Såsom i länet befintlige *pensions- och understödsföreningar* nämnas här Köpmansgillet pensionsförening samt Skepparesocietetens understöds- och Skeppareföreningens pensions-inrättning. Den förstnämnda eller *Köpmansgillet pensionsförening* stiftades den 1 Januari 1849 och ägde vid 1860 års utgång en behållning af 39,702 R:dr 73 öre R:mt. Denna förening utdelade år 1860 pensioner och gratialer åt tillsammans 12 personer med 970 R:dr. Under Köpmansgillet vård står dessutom en af enskild person skänkt fond, *Garelianska donationsfonden*, stor 3,000 R:dr R:mt, hvaraf årliga räntan, enligt testators förordnande, utdelas till 10 gratialister. — *Skepparesocieteten* hade vid slutet af år 1860 en behållning af 12,050 R:dr 28 öre R:mt och utdelade under samma år gratialer till belopp af 428 R:dr 40 öre. Skeppareföreningens pensionsfond uppgick år 1860 till 11,978 R:dr 25 öre, men från densamma kommer icke någon pension att utdelas förr än år 1865. Under Skepparesocietetens förvaltning står ock den så kallade *Dubbeska donationen*, från hvilken, utgörande år 1860 R:mt R:dr 16,669, under nämnde år utdelats såsom gratialer 940 R:dr.

Offentliga sjukhusinrättningar för länet utgöras af i Wisby stad befintlige: ett *hospital* för sinnessjuka, ett *länslasarett* och ett *kurhus*, samtliga ställda under förvaltning af en gemensam direktion samt med för närvarande gemensam läkare och syssloman. Å *hospitalet* finnas 12 sängar jemte 2:ne reservsängar. *Lasarettet*, som år 1856 ägde endast 12 sjuksängar, är sedermera försedt med 8 nya platser, så att antalet sängar i allmänna rum vid 1860 års slut var 20 jemte 2:ne sängar i enskilda rum. *Kurhuset* är beräknadt för 30 sjuka. Wisby hospitals icke obetydliga inkomster utgöras af dels inflytande arrenden af detsamma tillhöriga jord-egendomar, dels räntor af till skatte försålda hospitalsjordar samt öfrige räntepersedlar, dels tomtören och infasteafgifter för hospitalet tillhörige tomter i Wisby stad och dels några få Riksdaler inflytande kollektmedel i Wisby domkyrka. Samtliga dessa inkomster hafva uppgått till:

år 1856	R:mt R:dr 10,010: 81.	år 1859	R:mt R:dr 8,342: 14.
» 1857	» 9,039: 67.	» 1860	» 8,693: 45.
» 1858	» 8,137: 69.		Summa R:mt R:dr 44,223: 76;

och hafva deraf dels bestridts utgifter för den egentliga sjukvården å hospitalet till belopp af:

år 1856	R:dr R:mt 4,016: 40.	år 1859	R:mt R:dr 3,642: 57.
» 1857	» 3,878: 9.	» 1860	» 4,795: 45.
» 1858	» 2,110: 9.		Summa R:mt R:dr 18,442: 60;

dels utbetalts andra utgifter, såsom till reparationer, fattigvård, uppfostringshjälp, allmänna utskylder, landtmäterikostnader, årligt bidrag till länslasarettet, hvilket enligt Kongl. Maj:ts Nådiga Bref den 7 December 1828 utgår med 600 R:dr R:mt, här befintlige kyrkoruinens vård och underhåll, hvartill de inflytande tomthyremedlen användas, med mera, till följande belopp:

år 1856	R:mt R:dr 1,662: 1.	år 1859	R:mt R:dr 2,845: 60.
» 1857	» 1,388: 53.	» 1860	» 1,791: 14.
» 1858	» 1,257: 13.		Summa R:mt R:dr 8,944: 41.

Af hospitalets inkomster hafva dessutom under ifrågavarande 5 år öfverlemnats till Kongl. Serafimer-Ordens-Gillet för Allmänna Hospitalsfondens räkning tillsammans 10,404 R:dr R:mt. — Å hospitalet hafva varit vårdade följande antal patienter:

år 1856	13. — i medeltal dagligen 11,3.	år 1859	14. — i medeltal dagligen 11.
» 1857	10. — » » 8,98.	» 1860	16. — » » 11,7.
» 1858	10. — » » 8,4.		

Länslasarettets inkomster, som hufvudsakligen bestått utaf i stiftet insamlade kollektmedel, ofvanberörde anslag af hospitalets medel, bidrag af kurhusmedel samt influtne underhållsersättningar af patienter, hafva, likasom dess utgifter, uppgått till nedanstående belopp:

år 1856	inkomster R:mt R:dr 3,440: 19.	utgifter R:mt R:dr 4,000: 23.
» 1857	» 3,437: 47.	» 3,734: 3.
» 1858	» 3,509: 25.	» 3,086: 79.
» 1859	» 3,996: 89.	» 3,809: 82.
» 1860	» 4,901: 6.	» 5,406: 82.

Å lasarettet hafva vårdats:

år 1856	112 sjuka. — i medeltal dagligen 11,4.	år 1859	121 sjuka. — i medeltal dagligen 8,3.
» 1857	117 » — » » 9.	» 1860	104 » — » » 14,9.
» 1858	131 » — » » 9,4.		

Genom det af länets pröfningskomitéers deputerade vidtagne beslut, att blifvande öfverskott af kurhusmedel finge för länslasarettets behof användas, hafva ej mindre ofvan anmärkta tillökning uti sängantalet samt materielens komplettering och förbättring kunnat verkställas, utan äfven högst behöflig förbättring uti

läkarens samt vaktbetjeningens aflöning åstadkommas, hvarförutom derigenom äfven nedsättning uti de betalande patienternes underhållsersättningar kunnat vidtagas och dessutom friplatser beredas.

Kurhusets inkomster och utgifter hafva uppgått till:

år 1856	inkomster R:mt R:dr	4,392: 67.	utgifter R:mt R:dr	3,843: 87.
» 1857	»	4,267: 98.	»	2,588: 44.
» 1858	»	5,148: 92.	»	3,421: 22.
» 1859	»	4,822: 16.	»	2,095: 17.
» 1860	»	4,157: 99.	»	2,666: 13.

Antalet å kurhuset vårdade patienter var

år 1856	50. — i medeltal dagligen	7,4.	år 1859	24. — i medeltal dagligen	2,5.
» 1857	46. — »	» 5,2.	» 1860	31. — »	» 3,6.
» 1858	43. — »	» 6,5.			

För lasarettet hafva inga afgifter blifvit uttaxerade, men för kurhuset har uttaxering af kurhusafgift skett enligt de uti allmänna författningar stadgade grunder med olika belopp under de olika åren, nemligen för år 1856 med 5 sk. B:ko, 1857 med 5 sk., 1858 med 19 öre, 1859 med 19 öre och 1860 med 16 öre.

Vid 1860 års utgång funnos i länet anställde 2:ne *provinsiälläkare*, 1 *stadsläkare* samt 1 *läkare* vid härvarande *hospital*, *lasarett* och *kurhus*, hvilken derjemte var sjukhusläkare vid Gotlands nationalbeväring. År 1858 väcktes af Konungens Befallningshafvande förslag om anställande af 2:ne provinsiälläkare utom de förutvarande, såsom nödvändigt för ett någorlunda tillfredsställande ordnande af den civila helsovården, men detta förslag har icke blifvit i vidsträcktare mån bifallet, än att länet erhållit *en* ny sådan läkare, hvadan det samma skulle komma att utgöra 3:ne provinsiälläkare-distrikter. Denna läkarebefattning har likväl ännu ej blifvit tillsatt.

Antal af i länet anställde *barnmorskor* var

år 1856	42.	år 1858	42.
» 1857	40.	» 1859	40.

I länet finnes 1 *djurläkare* anställd, hvarmed länets anspråk ingalunda kunna anses tillfredsställda.

Tvenne *apothek* äro i länet inrättade, det ena i Wisby stad och det andra vid Slite, station för läkaren i länets norra provinsiälläkare-distrikt. Å läkarestationen för det nybildade distriktet i länets södra del erfordras ett nytt apothek, då läkare der blir tillsatt, och fråga derom är redan väckt.

Sundhetsnämndernas verksamhet i detta län, hvarest allmänna helsotillståndet vanligen är ganska tillfredsställande, kan icke vara särdeles ofta af behof påkallad. Genom sundhetsnämndens i Wisby stad försorg har likväl ett sjukhus blifvit i staden iordningställdt för möjligen uppkommande smittosamma sjukdomar.

I närmaste grannskapet af stadens hamn är af enskild person ett större *badhus* uppfördt, och sedermera skänkt till Wisby stad. Detta badhus, som år 1857 uppläts till allmänhetens begagnande, har derefter varit icke obetydligt anlitadt, hvartill väl bidragit jemte de friska hafsbaden den rena och helsosamma luft, hvaraf Gotland är i åtnjutande.

En *helsobrunn* i Hamra socken, som för någon tid tillbaka varit af öns innevånare besökt, är nu mera icke begagnad.

Tab. N:o 13. Rörande *fattigvården* i länet torde, utom hvad de bifogade tabellerna derom upplysa, här böra nämnas, att hvarje församling inom länet utgör särskildt fattigvårdssamhälle, med undantag af Hørsne och Bara till ett pastorat hörande församlingar, hvilka förenat sig om gemensam fattigvård, hvadan antalet af fattigvårdssamhällen i länet, med beräkning jemväl att Wisby stad samt dess 2:ne landsförsamlingar utgöra särskilda sådana samhällen, är 94; att endast Wisby stads fattigvårdssamhälle varit med fastställdt reglemente försedt; att, med undantag af det i Wisby stad befintliga fattighuset, hvilket är ganska rymligt och inrättadt jemväl

med afseende på deruti intagne hjons sysselsättande med åtskilligt arbete, de inom de öfriga fattigvårdssamhällena inrättade endast äro att anse såsom fattigstugor, afsedde för fattiges inrymmande; att understöd af statsmedel icke tillagts något annat fattigvårdssamhälle, än Wisby stad, der detsamma utgjort under perioden 150 R:dr R:mt årligen; samt att någon anmärkningsvärd vexling i fattigantalet icke kan anses hafva under ifrågavarande fem år ägt rum.

Wisby Lands-Kansli den 13 Maj 1862.

GILLIS BILDT.

Johan Hambræus.

Johan Gardell.

Tab. N:o 1.
FOLKMÄNGD.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Å landsbygden.	Den 31 December enligt husförhörlängderna.			Enligt de mantalslängder, som upprättats vid slutet af motsäende år.					
				Hela folkmängden af			Deraf frie från mantalspengar.		
	Mankön.	Qvinkön.	Summa.	Mankön.	Qvinkön.	Summa.	Mankön.	Qvinkön.	Summa.
1856	20,715	21,962	42,677	19,831	21,874	41,705	9,139	10,226	19,365
1857	20,968	22,232	43,200	20,148	22,180	42,328	9,834	10,997	20,831
1858	21,365	22,549	43,914	20,836	22,620	43,456	10,225	11,146	21,371
1859	21,583	22,820	44,403	21,494	22,833	44,327	10,888	11,344	22,232
1860	21,770	22,924	44,694	21,634	22,974	44,608	11,077	11,436	22,513
I Wisby stad.									
1856	2,259	2,781	5,040	2,253	2,772	5,025	1,065	1,002	2,067
1857	2,304	2,823	5,127	2,063	2,777	4,840	943	1,095	2,038
1858	2,378	2,901	5,279	2,170	2,856	5,026	1,004	1,137	2,141
1859	2,447	2,937	5,384	2,150	2,813	4,963	976	1,102	2,078
1860	2,458	2,985	5,443	2,206	2,946	5,152	1,032	1,165	2,197
Summa i hela länet år 1860	24,228	25,809	50,137	23,840	25,920	49,760	12,109	12,662	24,771

Tab. N:o 2.
J O R D B R U K.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
I medeltal för åren 1856—1860.	Hvete.	Råg.	Korn.	Hafre.	Bland-säd.	Ärter.	Bönor.	Potatis.	Frö till rot-frukter.	Lin och hamp-frö.
Årliga utsädet på tunnland af..... tunnor	$\frac{3}{2}-\frac{3}{4}$	$\frac{5}{2}-1$	1	1-1 $\frac{1}{2}$	1-1 $\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}-\frac{3}{4}$		6-7		
Årliga behovet för länet till utsäde af..... »	3,000	15,663	9,060	1,604	265	485		16,500	821	58
Tunnland åkerjord använde till odling af.....	(Se berättelsens text sidan 5)						Trindsäd			
1856	9:e	9:e	9:e-10:e		10:e		3:e			
1857	5:e-6:e	4:e	7:e-8:e		6:e		6:e			
1858	5:e	6:e-7:e	3:e		3:e		6:e-7:e			
1859	5:e-6:e	5:e-6:e	3:e		5:e		8:e			
1860	8:e-9:e	8:e-9:e	8:e		9:e-10:e		2:a-3:e			
Årlig förbrukning på person i medeltal..... tunnor	$\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$							

Tab. N:o 3.
BOSKAPSSKÖTSEL.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Ar 1860.	Hästar.	Tjurar.	Oxar.	Kor.	Ungnöt.	Får.	Getter.	Svin.
Antal vinterfödde.....	9,221	9,550		12,600	7,900	37,500		5,900

Tab. N:o 4.
SKOGSHUSHÅLLNING.

1	2	1	2
Särskilde slag af skogar m. m.	Areal vid periodens slut: Tunnland.	Särskilde slag af skogar m. m.	Areal vid periodens slut: Tunnland.
Kongl. Majst och Kronan tillhörige och till Dess disposition in- dragne ¹⁾	860	(Färö Allmanning, som är delad mellan hemmanen) skogbe- växt, till en areal af omkring	2,000
Boställens, kyrkors, läroverks och fromma stiftelsers ²⁾	13,000	Ekeplanteringar: finnas icke.	
Häradsallmänningar: finnas icke inom länet.		Mullbärsplanteringar: en i Wisby botaniska trädgård.	
Sockneallmänningar: finnas 9 stycken, deraf 8 skoglösa, och en		Andra skogsplanteringar: omkr. 10 tunnland tallskog.	10
		Flygsandsfält: å Färön, under enskild disposition omkring.....	1,000

Anmärkingar och ytterligare upplysningar:

¹⁾ Wisborgs kungsladugård med underlydande lägenheten Westergarnsholme, hvarå skogen dock är nästan uthuggen; äfvensom Roma Klosters kungsgård, f. d. landshöfdingeboställe.

²⁾ — 12 civila och 100 ecklesiastika boställen finnas inom länet, deraf 1 civilt och 7 ecklesiastika sakna skog. Af kyrkors, läroverks och fromma stiftelsers skogar finnas endast 2:ne af de förstnämnde, 1 Wisby läroverk tillhörig samt åtskilliga mindre lägenheter tillhörande Wisby hospital af tillsammans circa 1,000 tunnlands areal.

Då afverkningsbeloppet å boställen är beroende af innehafvarens husbehof, kan detta icke med tillförlitlighet uppgifvas, men torde approximativt belöpa sig till 4,000 famnar, med ett penningevärde af 20,000 R:dr R:mt.

Tab. N:o 5.
DÖDADE ROFDJUR.

1	6	9	10	11	12	13	
År.	Räfvar.	Skjälär.	Örnar.	Hökar, ugglor och ufvar.	Falkar och glador.	Belopp af ut- betald belöning R:dr R:mt.	Anmärkning.
1856	225		11	209		763: 50.	Då premier för skjälärfångst icke utbetalas af Jägaregillet, samt äro lika för de i N:is 11 & 12 upptagne roffoglar, har någon tillförlitlig uppgift derå icke kunnat åstadkommas.
1857	227		8	201		760: 50.	
1858	228		6	219		764: 25.	
1859	185		3	190		627: —	
1860	172		7	278		614: —	
Summa	1,037		35	1,097		3,528: 75.	

Till tab. N:o 6, AF ROFDJUR DÖDADE HUSDJUR, har Landshöfdingebetet ej varit i tillfälle att lemna något bidrag.

Tab. No 7.

BERGVERK, BRUK, FABRIKER OCH MANUFAKTUR-INRÄTTNINGAR SAMT HANDTVERKERIER.

1	2													3													4												
	Bergverk, bruk, fabriker och manufaktur-inrättningar													Handtverkerier													15												
	å landsbygden.						i staden.						å landsbygden.						i staden.																				
	Antal verk och inrättningar.	Egare.		Mästare, arbetare och biträden af alla slag.				Antal verk och inrättningar.	Egare.		Mästare, arbetare och biträden af alla slag.				Mästare.	dessas biträden af			Gerningsmän.	dessas arbetsbiträden.	Mästare.	dessas biträden af			Antal rikare till speltforsöring.														
Enskilda.		Bolag.	Öfver 15 års ålder.	Under 15 års ålder.	m.	qv.	Enskilda.		Bolag.	Öfver 15 års ålder.	Under 15 års ålder.	m.	qv.	m.		qv.	gesällor.	lärjingar.				andra arbetare.	gesällor.	lärjingar.		andra arbetare.													
Bagare																													20										
Bleckslagare																													3										
Bokbindare.....																									1	2			1										
Boktryckerier																									2	2			1										
Borstbindare.....																													1										
Bryggare																									6				5										
Bränvinsbrännerier.....	1	1																																					
Bundtmakare.....																									1														
Färgerier.....	5	5		8			8	8		24						1																							
Garfverier.....	6	6		8			4	4		18						3																							
Glasmästare																									2		1		4										
Guldsmeder																									9	1	3												
Gördelmakare.....																									2	1	2		1										
Hattmakare.....																									1		1		2										
Kakelugnsmakare.....													3	1			2	1							2	2	2		1										
Kalkugnar.....	64	30	34	75	16		1	1		3																													
Kammakare.....																									1		1												
Kardmakare																													1										
Kopparslagare.....																									5	1	2		5										
Murmästare																									2				5										
Målare																	3								2	1	2		10										
Oljeslageri	1	1																																					
Pappersbruk	1	1		3																																			
Repslagare													1												2	2	2		1										
Sadelmakare																									3	2	4		3										
Segelsömmare																													1										
Skomakare																	148	50	17	7	16							44											
Skräddare																	113	29	13	4	10							32											
Slagtare.....																									2		1		6										
Smeder																	35		6	2	8							18											
Snickare.....																	29	6	12	6	15							27											
Socketbagare.....																									1	1			6										
Svarfvare																									2		4		2										
Såggvarnar.....	215	25	190																																				
Tegelbruk.....	1	2																																					
Tullmjölqvarnar.....	43	38	5	18																																			
Tunnbindare.....																	4								2		1		2										
Urfabriker							7	7		15																			1										
Vagnmakare																									1		1		1										
Vadmalsstampar	8	6	2	1																																			
Väfskedsmakare.....																													1										
Summa	345	115	231	113	16		20	20		60			4	1			338	86	109	35	84							206											

Tab. N:o 8.

ALLMÄNNA VÄGAR, GÄSTGIFVERIER OCH SKJUTSNING, 1856—1860.

1	2				3				4				5				6				7				8				9				10	11			12			13						
	Längd i mil												Kostnader								Antal hästar, utgångne till																									
	af hvarje slag af motstående vägar				af indelade med skjutsstationer för sedde vägar				af fulländade och afnyrda nya vägar				af omlagde eller betydligt förbättrade vägar				för fulländade nya vägar				för förbättrade vägar.				Gästgifveriernas antal år 1860.												År.			Kungs- och kronoskjuts.			Gästgifveri-, häll- och reservskjuts.			
	vid periodens slut.				under perioden.				af statsmedel.				af kommunernes medel.				af statsmedel.				af kommunernes medel.																									
Allmänna landsvägar	49	11	11	11	48	11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	45	1856	335	9,212																		
Häradsvägar	56	11	—	—	18	11	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	600	10	1857	301	6,860																		
Socknevägar	8	11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1858	256	3,330																		
I Wisby stad	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1859	257	3,200																		
Med införd skjutsentreprenad	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13	1860	206	3,479																		

Anmärkning:

Till följd af från Magistraten gjordt tillkännagivande, att den i saknad af gästgifveriböcker för åren 1857—1860 icke kunnat lemna uppgift om de under dessa åren ifrån Wisby stad utgångna gästgifveri-hästarnes antal, hafva desse icke kunnat ingå i räkningen.

Tab. N:o 9.

SJÖFART OCH HANDEL, ÅR 1860.

	S j ö f a r t.								H a n d e l.															
	Fartyg och båtar begagnade								Gross-Handlare.		Minut-Handlare.		H a n d l a n d e:											
	till inrikes sjöfart.				till utrikes sjöfart				Antal.		idkande både gross- och minut-handel.		enl. § 3 mom. 1 af Handels-Ordn.		qvinnor enl. § 4 Handels-Ordn.		med in- och utländska varor.		med landtmannavaror.		med egna tillverkningar.			
	Antal.	Lästetal.	Besättning. Skeppare.	Sjöfolk.	Antal.	Lästetal.	Besättning. Skeppare.	Sjöfolk.	Husbönder.	Bejening.	Husbönder.	Bejening.	Husbönder.	Bejening.	Husbönder.	Bejening.	Husbönder.	Husbönder.	Bejening.	Husbönder.	Bejening.	Husbönder.	Bejening.	Husbönder.
Landsbygden	4	119	4	14	12	261,5	12	37	—	—	—	—	—	—	—	—	—	27	—	1	—	—	—	
Wisby stad	61	2,532,45	52	325	14	342,14	14	50	—	—	—	—	124	71	1	—	3	—	—	—	—	—	—	

Tab. No 10.

HEMMAN OCH JORDLÄGENHETER M. M. ÅR 1860.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
Å l a n d s b y g d e n.								I s t a d e n.										
Hemman och jordlägenheter af alla slag, efter olika natur, och enligt nya jordebokordningen.	Hemman.		Antal				Uppskattningsvärde. R:dr R:mt.	Tomter, jordar och lägenheter af alla slag.	Tomter.		Jordar.					Uppskattningsvärde.		
	Mantal.		Brukningsstelar.	jordtorp.	backstugor.	andra lägenheter.			Antal bebbyggde.	Aker. Tld.	Äng. Tld.	Skog och beten m. m.	Summa tunland jord.	Hemmantal.	R:dr R:mt.			
	Oförmedlakt.	Förmedlakt.													Hus och tomter.	Jordar.	Summa Uppskattningsvärde.	
Kronöegendomar:								Wisby.....	868	72	1,376	50	2,548	3,974	—	1,569,610	337,550	1,907,160
Under allmän disposition:																		
Kungs- och kungsladugårdar...	9 $\frac{1}{4}$	9 $\frac{3}{4}$	3	—	—	—	56,250											
Boställen	54 $\frac{3}{4}$	58 $\frac{1}{4}$	63	—	—	—	282,510											
Hemman	1 $\frac{3}{8}$	3 $\frac{1}{4}$	2	—	—	—	1,880											
Jordlägenheter.....	—	—	—	—	—	8	16,610											
Under enskild disposition:																		
Hemman	1 $\frac{3}{4}$	1 $\frac{3}{4}$	10	—	—	—	5,560											
Skatteegendomar:																		
Hemman	1,032 $\frac{3}{4}$	1,148 $\frac{3}{8}$	5,345	—	—	—	5,604,190											
Jordtorp.....	—	—	—	190	—	—	18,110											
Lägenheter.....	—	—	—	—	—	121	105,190											
Summa	1,098	1,218 $\frac{1}{4}$	5,423	190	—	129	6,090,300	Summa	868	72	1,376	50	2,548	3,974	—	1,569,610	337,550	1,907,160

Tab. No II.

LAGA SKIFTEN M. M. ÅREN 1856—1860.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
År.	Sökta skiftens antal.	Fastställda skiften.							Arfvoden till Landtmätare och gode män.		Hela beräknade utgiftsersättningen.
		Antal.	Skiftade mantal.		Skiftade kvadratrefvar.			Afrösningsjord.	för laga skiften.	för diverse för rättningar.	
			oförmedlade.	förmedlade.	Inrösningsjord.						
					Åker.	Äng.	Odlingsmark.				
a. Laga skiften.											
1856	10	8	17½	14½	6,785	5,050	7,468	1,733	5,824	—	
1857	6	5	4½	3½	1,393	4,653	3,500	3,469	2,778	—	
1858	5	4	2½	1½	911	1,074	2,135	1,315	1,421	—	
1859	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
1860	5	1	1	½	186	201	519	501	436	—	
Summa 1856—60	31	18	25½	20½	9,275	10,978	13,622	7,018	10,459	—	
b. Öfrige landtmäteriförrättningar.											
1856	100	55	—	—	3,165	4,500	8,605	7,697	—	4,204	
1857	83	61	—	—	2,728	3,205	6,158	7,359	—	5,228	
1858	78	41	—	—	2,587	2,787	4,519	5,166	—	4,206	
1859	44	42	—	—	3,173	3,287	6,382	8,609	—	7,283	
1860	43	30	—	—	1,796	1,860	4,077	8,426	—	5,653	
Summa 1856—60	348	229	—	—	13,449	15,639	29,741	37,257	—	26,574	

Anmärkningar:

1. Tabellen har delats i 2:ne afdelningar, af hvilka a. lemnar upplysning om laga skiften och b. om öfrige landtmäteriförrättningar, såsom åboindelningar å mindre delar af hemmansnummer, ägoutbyten, rågångsregleringar, fördelningar af mindre samfälligheter, undersökningar, stängseldelningar och afvägningar m. m.
2. Då det icke syntes klart, hvad som bordt förstås med det i 11:te kolumnen förekommande uttryck »hela beräknade utgiftsersättningen», har denna kolumn måst lemnas blank.
3. I anseende dertill att provinsen under åren 1851 och 1852 blifvit indelad i färre skifteslag, än förut varande, nemligen 293 i stället för 1,633, och en ny författning om verkställande af laga skiften härstädes enligt nya skiftesindelningen under den 15 Juli 1859 i Näder utfärdats, bör upplysas, att af de i afdelningen a. kolumnen 2 upptagne skiften afse de under åren 1856—1858 sökta 21 st. ej mera än ett hemmansnummer hvardera, efter gamla, hvaremot de under åren 1859—1860 tillkomna 10 st. enligt nya skifteslagsindelningen omfatta dels flere hemmansnummer och dels hela socknar, samt att af de år 1856 avslutade laga skiften ett enligt nya skifteslagsindelningen omfattat 10½ förmedlade mantal, men de öfrige 17 st. avslutade under perioden bestå af från ½ till 1½ mantal, eller hvardera af blott ett hemmansnummer efter gamla indelningen.
4. Af det i afdelningen a. för år 1856 utförda arfvodesbelopp äro 4,307 R:dr R:mt påförda att utgå af allmänna medel. Likaledes hafva af det i afdelningen b. för år 1859 upptagna arfvodesbelopp 2,020 R:dr utgått af allmänna medel.

Tab. N:o 12.

SPARBANKEN I WISBY STAD.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Sparbankens benämning och stiftelseår.	Antal delägare.	Hela kapital-tillgången.	Öfver-skott eller besparing öfver delägarnes andel.	A f d e l ä g a r n e									
				insatt belopp. R:dr R:mt.					uttaget belopp. R:dr R:mt.				
	Allt vid periodens slut.				1856.	1857.	1858.	1859.	1860.	1856.	1857.	1858.	1859.
Sällskapet D. B. Wisby sparbank, stiftad 1830	2,662	269,875,03	18,158,52	63,322,25	49,722,06	35,000,34	30,045,59	38,300,10	67,658,87	65,706,44	103,635,94	63,711,59	51,016,17

Tab. N:o 13.

F A T T I G V Å R D E N.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	
År.	Fattigvården		Antal fattighus.	Antal fattighjon, som erhållit full försörjning.								Antal af fattigvården understödde, som ej fått full försörjning.			Fattigvårdens								
	Gemensam för hela samhället.	delad på nedanstående antal rotar eller kretsar.		Äldre personer vårdade				Barn vårdade i och utom fattighus.				Summa.		Summa af båda könen.			inkomster.				Såmliga utgifter i och för fattigförsörjningen.		
				i fattighus.		på annat sätt.		i och utom fattighus.		Summa.		Summa af båda könen.			Afkastning af egendom, kollekt m. m.	Personliga fattigvårdsbidrag.	Personliga hemmental.	Värdet af tillskott efter hemmental.	Ersättning af statsmedel.	af annat fattigvårds-samhälle.		Summa.	
				M.	Q.	M.	Q.	M.	Q.	M.	Q.	M.	Q.	S.a.									R.dr.
a) Å landsbygden.																							
1856.....	—	—	76	27	63	36	67	46	53	109	183	292	148	347	495	4,415	1,092	6,002	—	64	11,573	14,746	
1857.....	—	—	77	24	65	41	67	47	53	112	185	297	154	356	510	5,289	1,319	6,002	—	53	12,663	15,016	
1858.....	—	—	80	29	70	42	67	51	55	122	192	314	172	373	545	6,112	1,618	5,776	—	48	13,554	15,063	
1859.....	—	—	86	29	71	37	67	55	58	121	196	317	185	387	572	5,650	1,430	6,159	—	58	13,297	14,990	
1860.....	—	—	87	31	71	40	67	47	62	118	200	318	167	407	574	6,351	1,562	6,004	—	142	14,059	15,924	
b) I Wisby stad.																							
1856.....	Gemensam.	—	1	14	25	—	1	15	13	29	39	68	25	88	113	3,400	540	5,370	150	—	9,460	10,260	
1857.....	D.o.	—	1	17	23	—	1	14	12	31	36	67	20	82	102	3,270	520	5,900	150	—	9,840	8,360	
1858.....	D.o.	—	1	14	22	—	1	8	8	22	31	53	31	130	161	2,600	540	5,300	150	—	8,590	8,420	
1859.....	D.o.	—	1	17	20	—	1	5	6	22	27	49	22	150	172	3,520	540	4,890	150	—	9,100	8,000	
1860.....	D.o.	—	1	19	20	—	1	9	8	23	29	57	33	167	200	4,420	530	4,510	150	—	9,610	8,540	

Anmärkingar:

- Från 4 socknar, Färö, Båhl, Wänge och Wiklau samt Wisby landsförsamlingar, hafva uppgifter till denna tabell icke kunnat erhållas.
- Enär förestående uppgifter för Wisby blifvit hemtade från flera håll, kunna de icke vara ytterst exakta; i allmänhet något under verkliga förhållandet.
- Vid 19 kol. anmärkes att behöfligt tillskott för Wisby icke utgöres efter hemmental utan efter beviljning af 2:a artikeln.

STOCKHOLM, 1862.

P. A. NORSTEDT & SÖNER,
KONGL. BOKTRYCKARE.